

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andraž Šiler

**Obleganje Sarajeva 1992–1996: Vloga mednarodne
skupnosti**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andraž Šiler

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

**Obleganje Sarajeva 1992–1996: Vloga mednarodne
skupnosti**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvala

Hvala vsem, ki ste pripomogli pri nastanku tega diplomskega dela. V prvi vrsti staršem in starim staršem za vso pomoč in podporo v času študija.

Hvala vsem profesorjem in sodelavcem Fakultete za družbene vede za vso pomoč in nasvete med študijem. Posebna zahvala gre mentorju doc. dr. Iztoku Prezlju za nasvete pri pisanju diplomskega dela.

Hvala tudi osebju Univerze v Sarajevu za prijaznost in ustrežljivost v času mojega bivanja tam.

In seveda vsem sošolcem in prijateljem, ki so poskrbeli, da so bila ta študijska leta nepozabna.

Hvala.

Obleganje Sarajeva 1992–1996: Vloga mednarodne skupnosti

Jugoslavija je začela v krvi razpadati poleti 1991 z desetdnevnim spopadom v Sloveniji in nadaljevala z mnogo hujšim spopadom na Hrvaškem. Zdelo se je, da mednarodna skupnost na ta dva spopada ni bila pripravljena. Ko se je vojna aprila 1992 preselila v BIH, je bila mednarodna skupnost tam že prisotna, in sicer z malo številnimi silami UNPROFOR-ja. Vendar pa je na začetek spopada reagirala medlo, neorganizirano in prepočasi. Srbi so to začetno neodločenost izkoristili in okoli Sarajeva vzpostavili obroč, ki se je razvil v najdaljše obleganje v človeški zgodovini. Mednarodna skupnost je v mestu vseskozi povečevala svojo prisotnost, vendar pa se je osredotočila skoraj samo na upravljanje sarajevskega letališča in razdeljevanje humanitarne pomoči. Šele nenehna srbska izzivanja in provokacije ter masakri pred televizijskimi kamerami so mednarodno skupnost naposled le predramili, da je odločneje reagirala in z vojaško akcijo razbila obroč okoli Sarajeva ter na ta način končala štiriletno obleganje mesta.

KLJUČNE BESEDE: obleganje Sarajeva, mednarodna skupnost, UNPROFOR.

The siege of Sarajevo 1992–1996: The role of international community

Yugoslavia bloody collapse started in summer 1991 with ten-day clash in Slovenia and continued with far more devastating war in Croatia. It seems that international community was unprepared for these conflicts. But when in April 1992 war erupted in BIH, international community was already there with small number of UNPROFOR units. But in the beginning of the conflict, international community react faintly, unorganized and too slow. Serbs took advantage of this indecisiveness and set up a circle around Sarajevo, which became the longest siege in human history. During the siege international community constantly increased their presence in Sarajevo. But it was mainly focused just on controlling Sarajevo airport and distribution of humanitarian aid. Only constant Serbian provocations and massacres in front of TV cameras at last woke up the international community to react strongly and break the siege with military actions. After four years being besieged, Sarajevo was finally free.

KEY WORDS: the siege of Sarajevo, international community, UNPROFOR.

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	7
1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OVIR	10
2.1 Opredelitev predmeta preučevanja	10
2.2 Cilji preučevanja.....	10
2.3 Hipoteza.....	10
2.4 Uporabljena metodologija	10
2.5 Opredelitev temeljnih pojmov	11
2.5.1 Mednarodna skupnost	11
2.5.2 Obleganje	12
3 POT K NEODVISNOSTI BOSNE IN HERCEGOVINE	12
3.1 Referendum o neodvisnosti Bosne in Hercegovine.....	14
3.2 Začetek spopadov v Bosni in Hercegovini in prva vključitev mednarodne skupnosti... 15	
4 MEDNARODNO PRIZNANJE BOSNE IN HERCEGOVINE IN ZAČETEK SPOPADOV V SARAJEVU.....	16
5 ZAČETEK OBLEGANJA SARAJEVA.....	17
6 ODLOČILNA BITKA ZA SARAJEVO IN PRVI RESEN TEST UNPROFOR-ja	19
6.1 Začasen umik sil UNPROFOR-ja iz Sarajeva.....	23
7 OBISK FRANCOISA MITTERRANDA IN OTVORITEV SARAJEVSKEGA LETALIŠČA	24
7.1 Sarajevski zračni most.....	26
8 RESOLUCIJA 776 TER UMOR HAKIJE TURAJLIĆA.....	29
9 RESOLUCIJA 824 IN SARAJEVO KOT »ZAŠČITENO OBMOČJE« ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV	30
10 POKOL NA TRGU MARKALE IN NATOV ULTIMAT.....	32
10.1 Izzivanje Srbov in kršenje ultimata Nata.....	34
11 SILE ZA HITRO POSREDOVANJE/RAPID REACTION FORCE (RRF).....	37
12 PRELOMNI TRENUTKI	38
12.1 Drugi napad na tržnico Markale	40
13 OPERACIJA »PREUDARNA SILA« (»DELIBERATE FORCE«).....	40

14 SARAJEVO NA DAYTONSKI MIROVNI KONFERENCI	44
15 ZDRUŽITEV SARAJEVA PO DAYTONU IN URADNI KONEC OBLEGANJA.....	46
16 ZAKLJUČEK.....	48
17 LITERATURA.....	51

KAZALO SLIK

Slika 5.1: Zemljevid obleganja Sarajeva.....	19
Slika 14.1: Reintegracija Sarajeva po Daytonskem sporazumu.....	45

SEZNAM KRATIC

BIH	Bosna in Hercegovina
CNN	Cable News Network
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
IFOR	Implementation Force
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
MUP	Ministarstvo unutranjih poslova / Ministrstvo za notranje zadeve
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OZN/UN	Organizacija Združenih narodov / United Nations
RRF	Rapid Reaction Force / Sile za hitro posredovanje
SDA	Stranka demokratske akcije
SDS	Srbska demokratska stranka
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees / Visoki komisariat Organizacije Združenih narodov za begunce
UNPROFOR	United Nations Protection Force
VS OZN	Varnostni svet Organizacije Združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Za začetek sodobnega pojmovanja mednarodne skupnosti lahko štejemo čas po prvi svetovni vojni. Na pobudo takratnega ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona, so se države odločile za ustanovitev skupne organizacije – Društva Narodov. Temeljni cilj novoustanovljene organizacije je bil preprečitev ponovnega svetovnega spopada in skrb za globalni mir in varnost. Vendar pa je Društvo padlo že na prvem resnejšem izpitu. Ob vzponu fašizma in nacizma ni dvignilo glasu in tako je samo 20 let po njegovi ustanovitvi prišlo do še daljše in še bolj krvave svetovne vojne. Po njenem koncu so svetovni voditelji ustanovili novo organizacijo, Organizacijo Združenih narodov, s podobnim ciljem; da se grozote in zločini ravno končane vojne ne ponovijo nikoli več. OZN je bil pri tem vsaj deloma uspešen. Kljub grozeči nevarnosti hladne vojne do novega svetovnega spopada ni prišlo. So bili pa zato toliko bolj pogosti manjši, lokalni in regionalni spopadi, praviloma v državah tretjega sveta, ki jih je mednarodna skupnost reševala, kakor je pač vedela in znala, največkrat na podlagi interesa velesil. Da je mogoča vojna v Evropi, konec osemdesetih let prejšnjega stoletja ni verjel praktično nihče. Konec osemdesetih in začetek devetdesetih let je v Evropi vladalo veselje, evforija in optimizem. Konec hladne vojne, padec železne zaves, padec berlinskega zidu, demokratizacija vzhodnoevropskih držav – so ljudi in svetovne voditelje navdajali z optimizmom. Zdi se, da so v tej vsesplošni evforiji vsi pozabili na Jugoslavijo.

V Jugoslaviji je že od Titove smrti pod površjem vse bolj vrelo. Konec osemdesetih so ta vrenja priplavala na dan. Ko je v »jugoslovanski« retoriki začela prevladovati »velikosrbska« ideja in ko so nekatere republike krenile na pot k neodvisnosti, poti nazaj ni bilo več. Časa za mednarodno ukrepanje pa je bilo še dovolj. Vendar mednarodna skupnost kaj več od moralne podpore bivšim republikam, zdaj novim državam, ni bila pripravljena dati. Zgolj z diplomatskimi obsodbami je pospremila srbsko uničenje Vukovarja ter bombardiranje Šibenika in Dubrovnika.

Če bi za spopad na Hrvaškem še lahko rekli, da je mednarodno skupnost presenetil, pa tega prav gotovo ne moremo reči za vojno v Bosni in Hercegovini, ki se je tako napovedovala kar sama od sebe. Mednarodna skupnost je imela na začetku spopadov v BIH v Sarajevu že nameščene svoje enote. Vendar je bila njena reakcija medla, blede in neučinkovita. Potrebna so bila več kot tri leta, več kot 100.000 mrtvih in skoraj milijon pregnanih, da je mednarodna skupnost končno reagirala s potrebno ostrino. Z ostrino, ki je na koncu tudi končala vojno.

V tem diplomskem delu se bom osredotočil zgolj na vlogo mednarodne skupnosti v glavnem mestu BIH, v Sarajevu, kjer sem kot študent na izmenjavi preživel leto dni. Sarajevo je bilo praktično celo vojno oblegano ter z vseh strani obkroženo s srbsko artilerijo in ostrostrelci. Po mestu so vsakodnevno padale granate, prebivalci pa so živeli tudi v strahu pred nenehnim ostrostrelskim terorjem. V mestu je bila vseskozi močno prisotna tudi mednarodna skupnost. Vendar pa je vse do avgusta 1995 tolerirala teror nad mestom, ki je še leta 1984 gostilo »festival miru«, zimske olimpijske igre. V diplomskem delu bom analiziral vlogo mednarodne skupnosti med obleganjem mesta in skušal pojasniti vzroke za tak angažma.

2 METODOLOŠKI OVIR

2.1 Opredelitev predmeta preučevanja

V diplomski nalogi bom preučeval vlogo mednarodne skupnosti med obleganjem Sarajeva med leti 1992–1996. Ker je pojem mednarodne skupnosti zelo širok in kompleksen, se bom v svoji nalogi osredotočil zgolj na dogodke, ki so neposredno vplivali na razvoj dogajanja med obleganjem mesta. Tako bo predmet mojega preučevanja predvsem aktivnost OZN-ja in njegovih sil UNPROFOR-ja v mestu, delovanje sil zveze NATO ter diplomatske misije pod vodstvom ameriškega diplomata Richarda Holbrooka, ki je bila na koncu tudi uspešna. Vlogo drugih mednarodnih, predvsem človekoljubnih organizacij, embargo na nakupe orožja ter vmesne mirovne plane, ki so vključevali celoten teritorij BIH, bomo tokrat pustili ob strani.

2.2 Cilji preučevanja

Cilj moje diplomske naloge je predstaviti in analizirati vlogo mednarodne skupnosti med obleganjem Sarajeva med leti 1992–1996, predvsem razdelati razloge in interese njene vključitve ter faze delovanja.

2.3 Hipoteza

Mednarodna skupnost je pri obleganju Sarajeva odreagirala medlo, neučinkovito, neorganizirano in prepozno. Njen začetni medli angažma je agonijo Sarajevčanov podaljšal in ni prispeval k učinkoviti rešitvi, zato na mednarodno skupnost v Bosni in Hercegovini še danes gledajo z veliko skepso.

2.4 Uporabljena metodologija

V diplomskem delu bom uporabil metode družboslovnega raziskovanja, in sicer zbiranje virov, analizo primarnih ter sekundarnih virov, zgodovinsko analizo ter intervju, ki sem ga opravil z upokojenim generalom bosanske vojske Jovanom Divjakom, ki je bil med dogodki, ki jih opisujem, namestnik načelnika generalštaba vojske BIH.

2.5 Opredelitev temeljnih pojmov

2.5.1 Mednarodna skupnost

Pojem mednarodne skupnosti se vseskozi razvija. Danes poznamo številne interpretacije opredelitve tega pojma. Na tem mestu se bomo ukvarjali predvsem za nas pomembnim sodobnim pristopom k opredelitvi mednarodne skupnosti.

Annan pravi, da je mednarodna skupnost v najširšem smislu skupnost vseh subjektov, ki si prizadevajo za boljši svet za vse ljudi. Ti subjekti imajo med seboj podoben pogled na ključna svetovna vprašanja, kot so na primer podnebne spremembe ali orožje za množično uničevanje, kot okvir svojega delovanja pa jemljejo mednarodno pravo (Annan, 1999).

Benko navaja, da ima sodobna mednarodna skupnost tri ključne dejavnike. Kot prvega poudarja njeno splošnost, kar pomeni, da zajema ves svet, v katerem živimo. Na podlagi te splošnosti se je razvil tudi svetovni trg in pravni vidik splošnega mednarodnega prava. Pri tem gre za relativno nov pojav, saj so bile prejšnje mednarodne skupnosti regionalne, sodelovanje med njimi pa je bilo nesistematično. Kot drugi dejavnik Benko izpostavlja globaliziranost sodobne mednarodne skupnosti. To pomeni, da se v njej prepletajo in združujejo številne razsežnosti z različno dimenzijo, od političnih, gospodarskih, ideoloških, vojaških, tehnoloških do pravnih, znanstvenih, kulturnih in drugih. Kot tretjo značilnost pa Benko navaja, da je sodobna mednarodna skupnost družbenoekonomsko heterogena. To pomeni, da se v njej združujejo države z različno stopnjo družbene razvitosti in z različnimi družbenoekonomskimi sistemi (Benko 1997, 18–20).

Benko še posebej izpostavi, da je mednarodna skupnost v zadnjih 15 letih doživela pomembne spremembe. To se najbolj vidi v velikem pomenu in vzponu zahteve po zaščiti človekovih pravic, kar je možno razumeti kot dopolnitev vse širše sprejetega koncepta zahodnoevropskih vrednot in kulture, kar je izredno pomembno za razumevanje mednarodne skupnosti in njenega delovanja v okviru te diplomske naloge (Benko 1997, 18).

Kot subjekte mednarodne skupnosti Benko navaja države, mednarodne institucije, mednarodne vladne organizacije, mednarodne režime in nedržavne družbene skupine v mednarodnih odnosih. Za to diplomsko nalogo so ključne mednarodne vladne organizacije, ustanovljene z mednarodnimi pogodbami. Te mednarodne organizacije posegajo v ključna

vprašanje mednarodnih odnosov, predvsem v zagotovitev mednarodnega miru in varnosti (Benko 1987, 347; Benko 2000).

2.5.2 Obleganje

Pojem obleganje je možno definirati na več načinov. Macmillanov spletni slovar obleganje definira kot napad, pri katerem vojska obkoli grad ali mesto, z namenom, da prebivalcem v mestu ali gradu prepreči dostop do vode in hrane (Macmillian Dictionary).

Politična enciklopedija pa loči med obleganjem v miru in obleganjem v vojni. Obleganje v vojni opredeli kot napad oboroženih sil z vseh strani na neko utrjeno mesto ali pokrajino z namenom, da temu mestu ali pokrajini prepreči oskrbovanje s življenjskimi potrebščinami in sredstvi za obrambo. Kot posebno vrsto obleganja politična enciklopedija izpostavi tudi pomorsko blokado (Srđić 1975, 677).

3 POT K NEODVISNOSTI BOSNE IN HERCEGOVINE

Vse od ustanovitve SFRJ po drugi svetovni vojni so njeni voditelji s politiko »bratstva in enotnosti«¹ budno pazili, da nacionalistične težnje pri narodih Jugoslavije ponovno ne priplavajo na površje. Do leta 1980 jim je to, pod trdo roko Josipa Broza Tita, presenetljivo dobro uspevalo. Po Titovi smrti v maju 1980 pa se je nacionalistična retorika pri posameznih narodih samo še krepila. Politika »bratstva in enotnosti«² se je tako začela sesuvati v prah. General Stevan Mirković, načelnik Generalštaba JLA med letoma 1987–1989 se spominja, da je bilo v vojski moč zaslediti največ albanskega, hrvaškega, slovenskega in srbskega nacionalizma, medtem ko makedonski, muslimanski in madžarski nacionalizem skorajda ni obstajal (Bojić 2001, 382).

Po zgledu demokratičnih premikov v Socialističnih republikah Sloveniji in Hrvaški so tudi v Socialistični republiki BIH v novembru 1990 organizirali prve večstrankarske volitve. Na teh volitvah je prepričljivo slavila »čudna«³ koalicija nacionalističnih strank, SDA, SDS in HDZ. Od 109 občin, ki so takrat tvorile Socialistično republiko BIH, je nacionalistična koalicija osvojila večino v kar 107 občinah. Nenacionalisti so bili uspešni zgolj v Tuzli in Varešu. Nacionalisti so prav tako dobili vseh 7 mest v kolektivnem predsedstvu BIH in prepričljivo večino v obeh domovih Skupščine BIH (Donia 2006, 289–291).

Rezultati volitev so dokaj natančno odslikavali nacionalno sestavo BIH. Muslimanska SDA je dobila 41 % vseh glasov, srbska SDS 35 % in hrvaška HDZ 20 %¹. Prebivalci BIH na prvih večstrankarskih volitvah torej niso glasovali na podlagi programa določenih strank, pač pa v prvi vrsti z željo, da potrdijo svojo nacionalno identiteto, s tem da glasujejo za svojo nacionalno stranko (Malcolm 2011, 376–382).

Na začetku so tri koalicijske nacionalistične stranke še nekako sodelovale in si razdelile oblast in nadzor nad ključnimi institucijami in podjetji. Musliman Alija Izetbegović je postal predsednik predsedstva, Srb Momčilo Krajišnik predsednik skupščine, Hrvat Jure Pelivan pa predsednik vlade. Na podoben način so oblast razdelili tudi v občinah in državnih podjetjih. Kmalu pa je primat prevzela izredno agresivna politika SDS. Začeli so z vzpostavljanjem paralelnih organov in institucij, sestavljenih izključno iz srbskega prebivalstva, tako v občinah, kjer je bilo srbsko prebivalstvo v večini, kot tudi na področjih, kjer je srbsko prebivalstvo bilo v manjšini. Omenjene paralelne institucije je vodstvo SDS v tesnem sodelovanju z JLA tudi skrivoma oboroževalo, pretežno z orožjem, ki je bilo predhodno odvzeto tedaj že razoroženi Teritorialni obrambi Socialistične republike BIH. V Sarajevu se je SDS zavzemala za izdvajanje nekih občin iz pristojnosti mesta Sarajevo, z namenom, da bi se urbani centralni del mesta znašel obkrožen z občinami pod kontrolo SDS (Silber in Little 1996, 233; Donia 2006, 292–301).

Oktobra 1991 so se odvili ključni dogodki, ki so pomenili začetek konca nacionalistične koalicije. Na burni seji Skupščine BIH v noči s 14. na 15. oktober 1991 je Karadžić prvič javno zapretil muslimanskemu narodu: »*Nikar ne mislite, da Bosne in Hercegovine ne boste zapeljali v pekel, muslimanski narod pa v uničenje, kajti Muslimani se ne bodo mogli sami braniti, če pride do vojne*«. Po prav tako burnem odzivu Izetbegovića je Krajišnik sklenil, da bo sejo preložil, poslanci SDS pa so odkorakali iz dvorane. To je bila zadnja skupna seja Skupščine BIH. Deset dni kasneje so Srbi na Palah ustanovili svojo lastno skupščino. Drsenje v vojno je v BIH začelo pridobivati na hitrosti (Silber in Little 1996, 237–239).

Sarajevski tednik »Slobodna Bosna« je že 22. novembra 1991 objavil dokument, ki je jasno pokazal, da je SDS osnoval »vojni štab« in pripravil podroben načrt za obleganje Sarajeva v primeru vojne. V decembru 1991 je Skupščina sarajevske občine Stari Grad dobila videokaseto, v kateri so bile jasno izražene namere za vkopavanje težke artilerije JLA na hribe

---

¹ Po popisu prebivalstva iz leta 1991 je na teritoriju BIH živelo 44 % Muslimanov, 31 % Srbov in 17 % Hrvatov (Malcolm 2011, 382).

okoli mesta. V istem času pa so v Sarajevo prišle tudi informacije, da je SDS na Palah², ki je bila edina sarajevska občina, kjer so bili Srbi v absolutni večini, osnovala pravo bazo za usposabljanje svojih paravojaških enot (Silber in Little 1996, 233; Donia 2006, 292–301).

3.1 Referendum o neodvisnosti Bosne in Hercegovine

Prvi referendum v BIH so 9. in 10. novembra 1991 organizirali Srbi. Organiziran je bil samo na področjih pod kontrolo SDS, tako da ga ne moremo označiti za legitimnega. Prebivalstvo je na tem referendumu množično podprlo obstanek BIH v Jugoslaviji. Na nekaterih voliščih je bil ta odstotek celo višji od 100 % (Silber in Little 1996, 239).

Sledeč zgledu Slovenije in Hrvaške, na priporočilo Evropske skupnosti ter ob ostrem nasprotovanju SDS, so se muslimanski in hrvaški voditelji odločili, da izpeljejo referendum o neodvisnosti Bosne in Hercegovine. Referendum je potekal 29. februarja in 1. marca 1992. SDS je srbsko prebivalstvo vseskozi pozival k bojkotu, tako da je na volišča odšlo samo muslimansko in hrvaško prebivalstvo ter tisti del srbskega, ki ni bil pod nadzorom SDS-ovih paravojaških enot. Te so namreč na področjih pod svojo kontrolo preprečile odprtje volišč in tako tudi lokalnim Muslimanom in Hrvatom odvzele možnost, da glasujejo na referendumu. Referenduma, ki so ga spremljali tudi številni evropski in ameriški opazovalci, se je tako udeležilo 63,4 % volilnih upravičencev, od katerih pa je kar 99,43 % podprlo neodvisnost BIH (Begić 1997, 78–79).

Kmalu po zaprtju volišč, 1. marca 1992, so zamaskirani in oboroženi pripadniki SDS-ovih milic napravili barikade na ključnih sarajevskih križiščih. V izjavah za javnost so voditelji SDS-a poudarjali, da barikade nimajo nobene povezave z referendumom, pač pa so odgovor na umor srbskega svata Nikole Grdovića, ki je bil ta dan ubit med poroko pred staro pravoslavno cerkvijo na Baščaršiji, v samem središču Sarajeva. SDS je za umor obtožil znanega sarajevskega kriminalca Ramiza Delalića, vendar ga oblasti niso aretirale oziroma obtožile, saj naj bi užival zaščito visokih funkcionarjev SDA. To je vodstvo SDS še dodatno razburilo, omenjeni incident pa so izkoristili kot dokaz za svoje trditve, da je srbski narod v BIH ogrožen. Naslednji dan, 2. marca 1992, so svoje barikade postavili tudi člani SDA-jevih paravojaških formacij. Promet v mestu je bil zaradi tega skoraj popolnoma blokiran. V reševanje krize se je tedaj vpletel tudi general Milutin Kukanjac, ki je bil poveljnik sil JLA v

---

² Po popisu iz leta 1991 je na Palah živel 70 % Srbov, 26 % Muslimanov in zgolj 1 % Hrvatov (Donia 2006, 293).

BIH. Na lastno iniciativo je sklical sejo predsedstva BIH ter osebno obiskal številne barikade. Prav tako 2. marca 1992 pa so barikade povzročile tudi spontano reakcijo več deset tisočih Sarajevčanov, ki so odšli na ulice in zahtevali, da se barikade čim prej umaknejo. Prav ta pritisk javnosti ter angažma generala Kukanjca so bili ključnega pomena, da so do jutra, 3. marca 1992, barikade iz sarajevskih ulic večinoma izginile, BIH pa je razglasila neodvisnost od Jugoslavije. Ljudje pa so bili zopet polni optimizma in lažnega upanja, da se vojne grozote iz Hrvaške pri njih ne morejo ponoviti (Donia 2006, 305–306; Glas Srpske).

3.2 Začetek spopadov v Bosni in Hercegovini in prva vključitev mednarodne skupnosti

Optimizem in varljiv občutek miru, omenjena v prejšnjem poglavju, pa sta bila omejena zgolj na Sarajevo. Po drugih krajih BIH je dialog že zamenjalo rožljanje z orožjem. 7. marca 1992 so srbske paravojaške milice napadle hercegovsko vas Čapljina, naseljeno pretežno s hrvaškim prebivalstvom. 15. marca 1992 pa je prišlo do oboroženih incidentov v okolici vzhodnobosanskega mesta Goražde, ki je bilo skoraj izključno muslimansko. Da je vojna resnično blizu, pa sta pokazala srbska topniška napada na Neum 19. marca 1992 in Bosanski Brod 24. marca 1992. 1. aprila 1992 so srbske sile prestopile Drino in zasedle Bijelino, pomembno strateško križišče v vzhodni Bosni na meji s Srbijo. To sicer pretežno muslimansko mesto so v parih dneh skoraj popolnoma etnično očistili. Več sto prebivalcev je bilo ubitih, ostali pa so morali zapustiti svoje domove. Srbske paravojaške skupine so začele prevzemati oblast tudi v mestih, kjer je bilo srbsko prebivalstvo v večini. V Banja Luki so srbske paravojaške skupine, ki so se po večini vrnile z bojišč okoli Vukovarja, prevzele oblast in po mestu postavile številne barikade. Ko so pripadniki organizacije Helsinki Watch na to opozorili lokalnega poveljnika UNPROFOR-ja, ki je bil takrat z majhno posadko v BIH že prisoten, jim je ta odvrnil, da ve, da je mesto zaradi barikad odrezano od sveta, vendar pa to nima nobene veze z njim in njegovim mandatom (Malcolm 2011, 401–404).

UNPROFOR je bil ustanovljen februarja 1992 kot majhna sila za nadziranje miru na Hrvaškem. OZN je za sedež UNPROFOR-ja določil Sarajevo v upanju, da bo njihova prisotnost tam imela pozitiven in pomiritevni učinek na mesto. Kljub apeliranju sarajevske vlade Varnostni svet na začetku, razen sedeža, drugih aktivnosti organizacije v BIH ni predvidel. Kljub temu pa je že njegova prisotnost v mestu vodilne člane sarajevske vlade navdajala z upanjem, da bi morda lahko OZN v primeru izbruha spopadov vojno interveniral na strani BIH (Donia 2006, 328).

UNPROFOR se je tako že od samega začetka spopadov, ko bi morda najhujše še lahko preprečili, strogo držal pasivne politike ter ozkega in minimalističnega tolmačenja resolucij OZN-ja. Zaradi vseh teh dogodkov je voditelj osrednjega dnevnika na Televiziji Sarajevo Senad Hadžifejzović že 2. aprila 1992 v dnevniku oznanil, da se v BIH dogaja vojna. Kljub temu mu zaradi relativne mirnosti v Sarajevu takrat ni verjel skoraj nihče. Ne prebivalci mesta, ne visoki predstavniki oblasti in SDA, prav tako pa tudi ne UNPROFOR in mednarodna skupnost, ki bi morda lahko razplet dogodkov v tej prvi fazi še obrnila v drugačno smer (Hadžifejzović 2002, 31; Malcolm 2011, 401–402).

4 MEDNARODNO PRIZNANJE BOSNE IN HERCEGOVINE IN ZAČETEK SPOPADOV V SARAJEVU

6. aprila 1992 je Bosno in Hercegovino kot neodvisno državo priznala Evropska skupnost. To je bilo na simboličen dan, ko Sarajevo slavi osvoboditev od nemške in ustaške okupacije v drugi svetovni vojni. Ko so naslednji dan, 7. aprila 1992, BIH kot neodvisno državo priznale tudi Združene države Amerike, so mnogi, predvsem na Zahodu, mislili, da smo dobili novo članico družine držav, ki bo s previdnimi, toda mirnimi koraki krenila na pot samostojnosti. Na presenečenje mnogih je sarajevsko vlado nekaj tednov pozneje priznala tudi uradna Moskva (Donia 2006, 310; Pirjevec 2003, 135–136).

Vendar pa se vodstvo srbskih nacionalistov s tem ni strinjalo. Odločeni so bili, da s silo preprečijo bosansko pot k neodvisnosti. Med vikendom, od 4. do 6. aprila 1992, so začeli s splošnim napadom na ključne civilne in vojaške institucije v mestu. Zgodaj zjutraj, 4. aprila 1992, so pripadniki srbskega MUP-a ter številne paravojaške formacije ob podpori JLA obkolili zgradbo policijske akademije na Vracah. Zgradba je bila za obrambo mesta izjemnega pomena, saj je bilo v njej shranjenega ogromno orožja in ostale vojaške opreme, prav tako pa je imela izjemno strateško lego na hribu, nad zgradbo parlamenta ter naselja Grbavica, ki je neformalno že bil pod kontrolo srbskih paravojaških skupin. Nadzor na vzpetino Vraca pa je bil ogromnega pomena tudi za srbski plan odsekanja centra mesta od zahodnih predmestij. Spopad za policijsko akademijo na Vracah velja za prvo resnejšo merjenje moči med vladnimi in srbskimi silami v Sarajevu. Ko so se predstavniki Evropske komisije v popoldanskih urah 5. aprila s sptimi stranmi uspeli dogovoriti za premirje, je bila zgradba akademije že v rokah srbskih sil, noben predstavnik Evropske skupnosti pa ni temu

nasprotoval, niti niso ta napad obsodili niti kako drugače reagirali nanj (Silber in Little 1996, 250; Donia 2006, 310).

Tega popoldneva, 5. aprila 1992, so se na ulicah Sarajeva ponovno pojavile barikade. Ohrabreni z uspešno marčevsko akcijo se je tudi tokrat zbrala ogromna masa civilistov vseh narodnosti, ki so neoboroženi krenili proti barikadam z željo, da razum tudi tokrat premaga nasilje. Toda srbski voditelji so bili tokrat odločeni, da zmaga nasilje. Z barikad so na neoborožene protestnike odjeknili strelji in na mostu Vrbanja sta obležali mladi protestnici Suada Dilberović in Olga Sučić, prvi uradni žrtvi obleganja mesta. Protestnike to ni ustavilo. Opremljeni z jugoslovanskimi zastavami in Titovimi slikami so zasedli parlament in vso noč, kljub močnem topniškem napadu na mesto, zahtevali umik nacionalistov in vlado narodne enotnosti. Naslednje jutro je bila pred parlamentom še večja množica ljudi. 50.000 prebivalcev Sarajeva vseh narodnosti je zahtevalo samo eno – MIR. Srbski nacionalisti so bili odločeni, da jim tega ne dajo. Okoli 14h so iz poslopja hotela Holiday Inn, kjer je bil sedež SDS, odjeknili strelji in ubili 6 demonstrantov. Samo nekaj ur kasneje pa je JLA iz okoliških hribov z granatami zasula center mesta ter s tanki in oklepniki zasedla sarajevsko letališče v zahodnem predmestju Butmir. Utvar o miru je bilo dokončno konec. Začelo se je dolgotrajno obleganje mesta, čeprav so nekateri vodilni bosanski politiki, predvsem predsednik Izetbegović, še vedno verjeli, da je vojno mogoče preprečiti. Najbolj čudno in tragično pri vsem tem pa je dejstvo, da je poveljnik sil UNPROFOR-ja v Sarajevu general Lewis MacKenzie, ki je bil takrat v mestu, dogajanje spremljal zgolj prek televizijskih sprejemnikov in ni niti poskušal preprečiti tragedije, čeprav so v moč UNPROFOR-ja in mednarodne skupnosti močno verjeli tako prebivalci mesta kot tudi vodilni bosanski civilni in vojaški predstavniki (Silber in Little 1996, 250–254; Donia 2006, 310; Divjak 2012a).

5 ZAČETEK OBLEGANJA SARAJEVA

JLA se je že pred pričetkom spopadov v mestu pod pretvezo vojaških vaj s topništvom vkopala na vzpetine okoli mesta in ga s tem stisnila v ognjen obroč. Sarajevo namreč leži v ozki dolini na višini od 530 do 750 metrov nadmorske višine, s treh strani pa je obkroženo s hribi, ki presegajo 1500 metrov. Mesto se razprostira na obeh bregovih ozke struge reke Miljacke in je na osi vzhod–zahod dolgo trinajst kilometrov, široko pa le tri do štiri kilometre. Zaradi naravne ovire okoliških hribov je bilo v njenih predmestjih po drugi svetovni vojni postavljeno ogromno industrijskih objektov, med katerimi so se mnogi ukvarjali tudi s

proizvodnjo orožja. Prav ta ugodna lega se je leta 1992 izkazala za usodno. S topništvom JLA, vkopanim na okoliških hribih, je bilo mesto idealna tarča za obleganje (Pirjevec 2003, 138–139; Andreas 2009, 37).

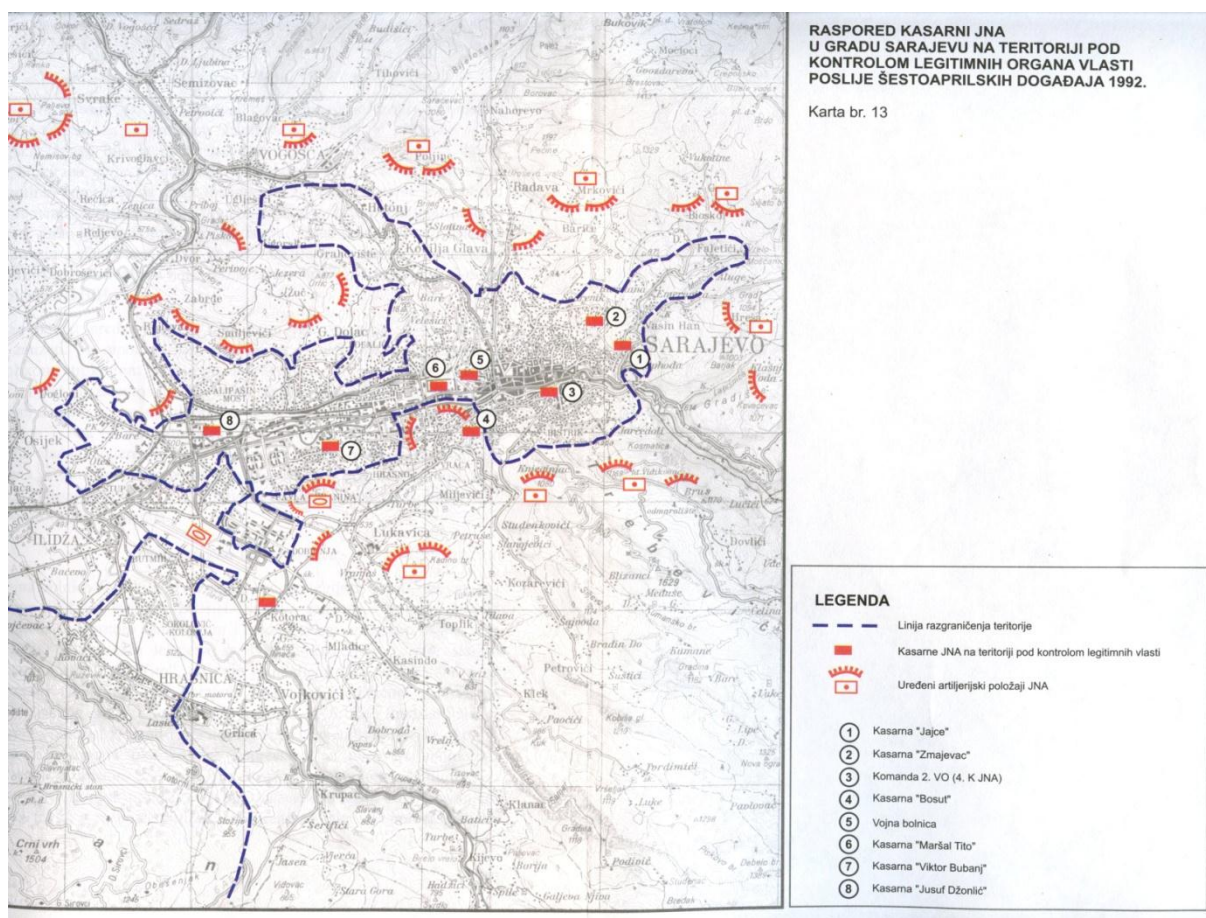
Pred izbruhom spopadov je bilo Sarajevo pravi evropski Jeruzalem. Sodobna kozmopolitanska prestolnica, v kateri so ljudje različnih narodnosti in verstev živeli v sožitju brez kakršnih koli resnih problemov. Po popisu iz leta 1991 je v mestu živel 526.000 prebivalcev, nobena od etničnih skupin pa v mestu ni imela absolutne večine. 49 % prebivalcev je bilo Muslimanov, 30 % Srbov ter 7 % Hrvatov. Poleg tega pa se je kar 11 % prebivalstva leta 1991 izreklo za »Jugoslovane«, kar je bilo visoko nad jugoslovanskim povprečjem.³ V mestu je živela tudi majhna, a zelo vplivna židovska skupnost (Pirjevec 2003, 138–139).

Aprila 1992 se je frontna črta okoli mesta ustalila na dolžini 46 kilometrov. Potekala je po okoliških vrhovih, ob skrajnem zahodu mesta se je spustila v predmestje Ilidža, nadaljevala preko letališke steze tik ob naselju Dobrinja ter se v Grbavici zarezala globoko v vladne položaje, kjer je potekala zgolj nekaj 200 metrov stran od poslopja parlamenta. Kasneje se je zopet dvignila na okoliške vrhove, kjer je tudi sklenila krog okoli mesta. Vladne sile so nadzorovale zgodovinski center mesta ter položaje ob glavni prometnici v smeri zahoda vse do srbskih položajev na Ilidži. Pod vladnim nadzorom sta bila tudi rezidenčna okraja Dobrinja in Butmir, ki ležita tik ob letališki stezi. Dobrinja severovzhodno, Butmir pa jugozahodno od nje. Vse okoli so bile srbske sile z utrjenimi položaji artilerije JLA. Podobno kot v prvi svetovni vojni sta se obe strani vkopali v strelske jarke in se soočali v pozicijskem boju. Frontna črta se je do decembra 1995 le redko spreminjala (Pirjevec 2003, 139).

---

³ Na popisu leta 1991 se je v celotni Jugoslaviji za »Jugoslovane« izreklo 5,5 % prebivalstva (Ramet 2002, 27).

Slika 5.1: Zemljevid obleganja Sarajeva

Vir: Rujanac (2003, 229).

6 ODLOČILNA BITKA ZA SARAJEVO IN PRVA RESNA PREIZKUŠNJA UNPROFOR-ja

Kljub granatam, ki so aprila 1992 že vsakodnevno padale na Sarajevo, je mednarodna skupnost očitno še vedno verjela, da se da vojno preprečiti in »krizo« rešiti na miren način. 27. aprila 1992 je Jose Cutiliero, posebni odposlanec OZN-ja za človekove pravice na Portugalskem, sklical sestanek v zvezi z BIH. Kako absurden je bil »mirovni sestanek« v tej situaciji, pove že dejstvo, da je predsednik predsedstva BIH Alija Izetbegović zaradi težkega obstreljevanja Sarajeva in blokade letališča s strani JLA na Portugalsko pripotoval kar z dvodnevno zamudo. Sestanek, na katerem je Cutiliero predlagal tristrano kantonalno razdelitev BIH, je, kot že nič koliko sestankov pred tem, klavrnno propadel. V Sarajevu pa so

odsotnost zelo priljubljenega in karizmatičnega bosanskega predsednika želeli izkoristiti Srbi in dokončno zapečatiti usodo Sarajeva (Pirjevec 2003, 148; Dani julij 2001).

V začetku maja 1992 je bilo Sarajevo obkoljeno s srbskimi položaji, po liniji, opisani v prejšnjem poglavju, prav tako pa je bilo v samem mestu v dveh vojašnicah JLA »ujetih« še približno 1000 vojakov in častnikov JLA. V vojašnici Bistrik je bila celotna komanda sil JLA v BIH z generalom Kukanjcem na čelu. V vojašnici Maršala Tita ob glavni prometnici pa je bilo poleg moštva shranjenega tudi ogromno protioklepnega orožja, ki so ga branilci Sarajeva krvavo potrebovali. Obe vojašnici so že cel mesec obkoljevale vladne sile in jih na nek način držale za talce. Komanda JLA in srbske paravojaške sile pod kontrolo SDS-a sta se 2. maja 1992 odločili temu narediti konec (Rujanac 2003, 228, 230–231).

Zgodaj zjutraj 2. maja 1992 so srbske sile z okoliških hribov sprožile najhujši artilerijski napad na mesto do tedaj. Granate so padale praktično po vsem mestu, še posebej pa so bile izpostavljene ključne civilne institucije. Tega jutra so bile uničene oziroma poškodovane zgradbe predsedstva, nacionalne knjižnice, Televizije Sarajevo, vodovoda ter številni TV-oddajniki Televizije Sarajevo. V zgradbi glavne pošte ob obali Miljacke so nekdanji srbski uslužbenci z diverzijo uničili stavbo ter tako prekinili približno 60.000 telefonskih linij v Sarajevu. Občini Stari Grad in Center, kjer je bila večina pomembnih, vladnih, civilnih in vojaških institucij, sta tisti dan ostali praktično brez telefonskih linij (Divjak 2012b).

Ob svitu so oklepno-mehanizirane enote JLA iz treh smeri napadle mesto, z očitnim namenom, da mesto pri Marin Dvoru presekajo na pol, se potem združijo s silami JLA v obkoljenih vojašnicah in zasedejo zgradbo predsedstva. S tem bi bila usoda Sarajeva verjetno zapečatena, preden bi mednarodna skupnost sploh lahko na kakršen koli način reagirala. Napad je bil z veliko sreče ustavljen, saj so se oklepniki pomikali ravno v smeri, kjer so bile vladne sile, ki so razpolagale z nekaj protioklepnega orožja. Kako malo je bilo tega orožja, pove izjava generala Divjaka, ki pravi, da je bil tank JLA pri Vraci uničen, ker je zapeljal na eno in edino protitankovsko mino, s katero so razpolagali branitelji tega dela mesta. Uničeni oklepniki in tanki, ki so ostali na ozkih sarajevskih ulicah ter prepričanja komandantov JLA, da branitelji razpolagajo z veliko več protioklepnega orožja, kot so sprva mislili, so preprečili nadaljnji prodor v mesto. Ob približno istem času so v samem centru mesta poraženi in ujeti tudi niški specialci, ki so se poskušali prebiti do Doma Armije. General Divjak poudarja, da je bil ta dan, 2. maj 1992, najpomembnejši dan za obrambo Sarajeva in največji uspeh vladnih sil v prvi fazi vojne v BIH. JLA je tega dne izgubila 30 do 35 vojakov. Ne JLA ne sile

bosanskih Srbov se po 2. maju niso nikoli več spustile v direkten napad na mesto, pač pa so ga zgolj obstreljevale z relativno varnega zavetja okoliških hribov. Če bi bilo mesto ta dan presekano na pol in bi padla zgradba predsedništva, bi se vojna v BIH verjetno kmalu zaključila s popolno srbsko zmago (Divjak 2012b).

UNPROFOR tudi v tej odločilni sarajevski bitki ni odigral prav nobene vloge. General MacKenzie, ki je imel svoj štab na takrat relativno mirnem skrajnem zahodu mesta, tik ob srbskem predmestju Ilidža, očitno sploh ni vedel, kaj se dogaja v centru mesta, kljub temu, da je dogajanje skoraj v živo prenašala Televizija Sarajevo. V svoj dnevnik je tega usodnega 2. maja 1992 zapisal: »Razmeroma miren dan. Samo nekaj sto salv iz težkega orožja na staro mesto in iz njega. Toda streljanje se je nadaljevalo vso noč, tako da nisem mogel v kolegovo stanovanje gledat prenosa dirke formule ena za Veliko nagrado Španije«. Ta zapis jasno pokaže na brezbržnost in popolno nezainteresiranost mednarodne skupnosti za BIH. Medtem ko le nekaj kilometrov stran poteka splošna agresija na institucije neodvisne in mednarodno priznane države, se glavni predstavnik mednarodne skupnosti v njej ukvarja zgolj s tem, kje si bo ogledal dirko formule ena. Da general MacKenzie resnično ni imel pojma, kaj se dogaja zgolj nekaj kilometrov stran, pove dejstvo, da je svojega pomočnika ta dan poslal na pošto po paket, ki ga je pričakoval iz Kanade. Ko se je pomočnik vrnil, mu je dejal, da je sicer našel pošto, vendar je popolnoma uničena (Silber in Little 1996, 258–259).

UNPROFOR in mednarodna skupnost v Sarajevu sta se v spopad prvič bolj aktivno vmešali šele 2. maja 1992 pozno popoldan po dramatičnih dogodkih na sarajevskem letališču. Tega dne se je predsednik Izetbegović vračal z mirovnih pogovorov na Portugalskem. Zaradi razmer v mestu so mu sicer odsvetovali polet v Sarajevo, a se je Izetbegović kljub tveganju na lastno odgovornost odločil, da njegovo letalo pristane v Sarajevu. General MacKenzie je na letališče ponj poslal UNPROFOR-jevo oklepno vozilo, ki naj bi predsednika varno pripeljalo do zgradbe predsedstva v središču mesta. Vendar pa zaradi vsesplošne zmede v mestu ter prekinjenih telefonskih linij nihče ni prav natančno vedel, kdaj naj bi se Izetbegović sploh vrnil v Sarajevo. Vozilo UNPROFOR-ja se je tako po večurnem čakanju na letališču vrnilo v svoj štab. Ko je vladno letalo naposled le pristalo, so Izetbegovića, njegovo hči Sabino, ki je delala kot prevajalka, njegovega telesnega stražarja ter podpredsednika vlade Zlatka Lagmundžijo zajele sile JLA. Po krajšem postanku na letališču so jih, z izgovorom, da gre za njihovo varnost, saj naj bi bilo mesto prenevarno, da bi jih pustili vanj, odpeljali v vojašnico JLA v Lukavici. Izetbegović je že na letališču z obilo sreče uspel obvestiti Televizijo Sarajevo o svoji usodi. Televizijo Sarajevo uničenje telefonskih linij ni prizadelo, saj njena zgradba ni

v centru mesta, prav tako pa je imela televizija direktno linijo s predsedstvom BIH, ki ni tekla skozi pošto. To je bila ta dan edina delujoča telefonska linija v predsedstvu. Prek te linije so na TV Sarajevo vzpostavili linijo s predsedstvom in vojašnico v Lukavici. Pogajanja o izpustitvi predsednika so tako kar 5 ur potekala v živo kar prek TV dnevnika (Silber in Little, 1996, 255–262; Hadžifejzović 2002, 93–111).

S posredovanjem UNPROFOR-ja in generala MacKenzieja so se naposled le dogovorili za izmenjavo predsednika Izetbegovića z generalom Kukanjcem iz vojašnice na Bistriku. Vendar pa ogromno podrobnosti glede izmenjave ni bilo dorečenih oziroma so si jih različni udeleženci razlagali povsem različno. Ko sta general MacKenzie in predstavnik Evropske skupnosti irski major Colmon Doyle prišla v Lukavico po Izetbegovića, je Mackenzie ponovno pokazal, kako slabo razume ta spopad. Ko je pred vojašnico naletel na razjarjeno srbsko množico, ki je zahtevala Izetbegovićevo glavo, jim je misleč, da gre za razjarjene Muslimane, ki zahtevajo njegovo izpustitev, zagotavljal da se gre v vojašnico pogajat za njegovo izpustitev (Silber in Little 1996, 263).

Izetbegović se je, očitno na lastno pest in brez odobritve predsedstva, dogovoril za menjavo njega za celo vojašnico na Bistriku, vključno z vsemi vozili, orožjem in opremo. Ko mu je MacKenzie povedal, da UNPROFOR s svojimi skromnimi sredstvi v mestu ne more jamčiti za varnost tolikšnega števila ljudi in vozil, mu je Izetbegović osebno zagotovil, da varnost konvoja jamči on. Predsedstvo in vodilni vojaški predstavniki so dogovor razumeli drugače. Mislili so, da gre za menjavo ena za ena, Izetbegović za Kukanjca. Predvsem vojska, ki ji je kronično primanjkovalo orožja, ni bila pripravljena brez boja pustiti več kot 30 polno naloženih tovornjakov JLA. Ko je konvoj zapustil vojašnico in so prva vozila s Kukanjcem, Izetbegovićem in MacKenziem že zapeljala v Dobrovoljačko ulico, so vladni vojaki pričeli streljati na zadnji del kolone in jo presekali na dva dela. Po parih minutah drame je bilo vsega konec. Kukanjec se je skupaj s prvim delom kolone umaknil na teritorij pod srbsko kontrolo, vladne sile pa so uplenile zadnji del kolone in zajele približno 200 vojakov JLA. V spopadu je padlo tudi 6 vojakov JLA in ena medicinska sestra iz spremljevalnega dela kolone (Silber in Little 1996, 265–266).

Incident je pomenil prvi resen razkol med sarajevsko vlado in UNPROFOR-jem ter začrtal pot k nadaljnjim odnosom med UNPROFOR-jem in sprtimi stranmi v Bosni. Bosanska vlada je bila prepričana, da so predstavniki UNPROFOR-ja Izetbegovića namenoma prepustili Srbom in da jim zaradi tega ne gre zaupati. Poveljnik UNPROFOR-ja general MacKenzie, za

katerega je bil to prvi večji angažma v Sarajevu, je napad na kolono označil kot zahrbtno dejanje. Bosansko vlado je obtožil, da so prelomili dano besedo in da so z izzivanjem sami krivi za srbske napade dan poprej. Te izjave so samo še okrepile nezaupanje v modre čelade med civilnim prebivalstvom, ki so na mirovnike že od samega začetka gledali dvomljivo. Oblegani in lačni prebivalci Sarajeva nikakor niso mogli razumeti, da mirovne sile nimajo nikakršnega mandata, tako da so jih začeli označevati z besedo »Srbofor«. Prav tako jezni pa so bili tudi Srbi, ki se jim je zdelo, da so bili z napadom na kolono vozil izigrani ter da se na bosanske sile in UNPROFOR ne gre zanesti (Pirjevec 2003, 149–150).

Dogodki v Sarajevu 2. in 3. maja 1992 so ključno vplivali na nadaljnje dogajanje v Sarajevu. Srbi so ugotovili, da s hitrim padcem mesta ne bo nič in so se dokončno odločili za dolgotrajno taktiko obleganja in izčrpavanja mesta, z neposrednim napadom na Sarajevo pa niso več poskušali. Bosansko vlado je ohrabilo dejstvo, da kljub pomanjkanju orožja lahko parira srbskemu agresorju v urbanih bojih, pasivna vloga UNPROFOR-ja pa je vsaj nekaterim bosanskim voditeljem pokazala, da se na posredovanje mednarodne skupnosti ne gre zanašati, čeprav so skoraj vsi, predvsem pa predsednik Izetbegović, omenjeno posredovanje še vedno preveč optimistično pričakovali. Incident v Dobrovoljački, ki je bil UNPROFOR-jev prvi resen angažma na »terenu«, pa je v njegove vrste zasejal dvom in nezaupanje do bosanske vlade, ki se je potem kasneje le še krepila. Zdi se, da so bile zaradi te prve negativne izkušnje vse ostale akcije UNPROFOR-ja prej vsaj trikrat preiščene in odpovedane, če so obstajali vsaj minimalni pokazatelji, da bi kaj lahko šlo narobe. Za kratek čas so njegovo poveljstvo celo preselili v Beograd.

6.1 Začasen umik sil UNPROFOR-ja iz Sarajeva

Med majem in junijem 1992 so razmere v Sarajevu postajale vedno bolj kaotične. V mestu je primanjkovalo vode in elektrike, parki in nogometna igrišča pa so se začeli spreminjati v pokopališča. Kljub katastrofi, ki je bila na vidiku, UNPROFOR ni storil ničesar, da bi priskočil na pomoč civilnemu prebivalstvu. Ta pasivni odnos je treba pripisati predvsem generalnemu sekretarju OZN-ja, Egipčanu Boutrosu-Ghaliju, ki je na balkanski konflikt gledal kot na vojno bogatih in je veliko več pozornosti in sredstev namenjal konfliktom v tretjem svetu. Ob svojem obisku obleganega mesta nekaj mesecev kasneje je celo izjavil, da lahko našteje vsaj še 10 mest na svetu, kjer so razmere slabše od sarajevskih. Ta njegova izjava je izzvala veliko ogorčenja, tako v BIH, kot tudi širše, in le še dodatno pripomogla k negativnemu odnosu prebivalstva proti enotam UNPROFOR-ja. Z izgovorom, da je osebje v

smrtni nevarnosti, je Ghali sredi maja iz Sarajeva celo umaknil poveljstvo UNPROFOR-ja in ga preselil v Beograd, v državo, ki je aktivno sodelovala pri agresiji na Hrvaško in BIH, kjer je imel UNPROFOR razmeščene svoje enote. V samem mestu, ki je krvavo potrebovalo pomoč, je ostalo le še kakih 100 pripadnikov modrih čelad. Zgledu UNPROFOR-ja so nekaj dni pozneje sledili tudi predstavniki Visokega komisariata za begunce, kmalu pa tudi predstavniki Evropske skupnosti in Mednarodnega Rdečega križa (Pirjevec 2003, 163).

Če se je Zahod ob teh ključnih trenutkih iz Sarajeva umikal, pa je svojo prisotnost in vpliv v njem vse bolj krepil islamski svet, na začetku predvsem Turčija in Savdska Arabija. Turčija je močno pritiskala na svoje zaveznike v Natu in se zavzemala za oboroženo akcijo proti Srbom, savdski kralj Fahd pa je ponudil, da Savdska Arabija krije velik del stroškov take intervencije. Vendar pa zaradi predvolilnega leta v ZDA, močne prosrbske opozicije v ruski dumi ter neodločenosti in nepripravljenosti Evrope, da se sooči s tem problemom, do kakšne resnejše akcije ni prišlo (Pirjevec 2003, 164–166).

7 OBISK FRANCOISA MITTERRANDA IN OTVORITEV SARAJEVSKEGA LETALIŠČA

Da bi pomirili vedno bolj razburkano zahodno javno mnenje, so se zahodni voditelji odločili, da je nekaj vendarle treba storiti. UNPROFOR-jevi častniki, ki so ostali v mestu, so tako dobili nalogo, da prepričajo sarajevsko vlado in bosanske Srbe, da se sporazumejo glede letališča, ki je bil že od začetka aprila 1992 pod kontrolo JLA in sil bosanskih Srbov (Božinović 2008).

Ob posredovanju UNPROFOR-ja sta se sprti strani dogovorili, da se bodo, v zameno za osebje, ki je bilo še vedno ujetu v vojašnici Maršala Tita na Marin Dvoru, sile bosanskih Srbov umaknile iz letališča in ga prepustile nadzoru modrih čelad. 8. junija 1992 je bila tako v Varnostnem svetu OZN sprejeta resolucija 758, ki je od sprtih strani med drugim zahtevala, da spoštujeta zaščitno cono okoli letališča ter da umakneta vso težko orožje na linijo 19 kilometrov od pristajalne steze. Ne prva, ne druga določba nista bila nikoli spoštovani. V okolici letališča so nenehno potekali boji, srbski topovi pa so streljali na Sarajevo z vzpetine Mojnilo, ki leži le dobre 3 kilometre od pristajalne steze. Resolucija je poleg tega v prestolnico napotila še dodatnih 60 vojaških opazovalcev ter 110 vojakov modrih čelad. Novinarji so nekaj dni kasneje poročali o skoraj grotesknih prizorih teh opazovalcev OZN-ja,

ki so ob topovih in tankih pisali zabeležke za svoja poročila, medtem ko so ta nemoteno streljala na mesto (Varnostni svet 1992a; Pirjevec 2003, 166; Donia 2006, 331).

Kljub temu, da se je resolucija omejevala zgolj na nadzor sarajevskega letališča in je samo mesto izključevala iz direktne misije UNPROFOR-ja, pa je bila izjemnega pomena. Resolucija 758 je namreč pomenila še dodatno vključevanje UNPROFOR-ja in OZN-ja v samo dogajanje in obleganje mesta, s tem pa je v bistvu zanikala dosedanjo vlogo OZN-ja, ki se je vseskozi držal postrani in relativno pasivno, trdeč, da gre za problem Evropske skupnosti. 11. junija 1992 so v Sarajevo iz Beograda vrnili tudi poveljstvo UNPROFOR-ja, ki je 14. junija 1992 tudi uradno prevzel nadzor nad sarajevskim letališčem. Ker so ob »primopredaji« častniki UNPROFOR-ja ugotovili, da so Srbi večino opreme pobrali in odpeljali na teritorij pod svojo kontrolo, je bilo treba z uradnim odprtjem še malo počakati (Pirjevec 2003, 166–167; Božinović 2008).

Letališče so modre čelade uradno odprle 28. junija 1992, ko je mesto na pomemben srbski praznik »vidovdan« nepričakovano in dramatično obiskal francoski predsednik Francois Mitterrand. Obisk je bil vsaj uradno nenapovedan in spontan, po navedbah generala Divjaka pa zanj niso vedeli niti najvišji predstavniki sarajevske vlade. Obisk je bil kontroverzen predvsem zaradi dejstva, da je bil Mitterrand poznan po svojih prosrbskih stališčih, pa tudi po dejstvu, da je močno nasprotoval vsakršnemu vojaškemu posredovanju v korist bosanske vlade. Mitterranda je v Sarajevu pozdravila navdušena množica prebivalcev, saj je bil prvi ugleden tuj državnik, ki si je upal priti v oblegano mesto. V Sarajevu se je na hitro sestal z Izetbegovićem in kasneje na letališču, menda na prigovarjanje MacKenzija, tudi s Karadžićem. Ob odhodu pa je oznanil, da je letališče sedaj tudi uradno odprto. Ocene o značaju in pomembnosti njegovega obiska so si različne. Pirjevec pravi, da je njegov obisk preprečil širšo mednarodno intervencijo že poleti 1992, medtem ko general Divjak temu nasprotuje in omenjenemu obisku ne pripisuje velikega pomena (Pirjevec 2003, 168–169; Divjak 2012a).

Da teza o zahodni intervenciji že poleti 1992 ne sloni zgolj na preveč romantični percepciji mednarodne skupnosti s strani sarajevske vlade, Simms v svoji knjigi navaja, da je ameriški zunanji minister James Baker že maja in junija 1992 zelo resno razmišljal o vojni intervenciji proti silam bosanskih Srbov. Vrhovni poveljnik zavezniških sil v Evropi general John Galvin je dejal, da je bila vojska na to pripravljena in da je bil načrt za akcijo izdelan že konec leta 1991 ob srbskem obleganju Dubrovnika. Načrt je predvideval široko kampanjo zračnih

napadov na srbske položaje ob oceni, da bi bilo to možno izvesti z zelo malo zavezniškimi izgubami. Načrt je padel v vodo zaradi ostrega nasprotovanja Evropejcev, predvsem Velike Britanije in Francije, ki sta se bali za usodo svojih čet na terenu, ter neodločnosti Bakerjevega naslednika Lawrencea Eagleburgerja, ki je taki akciji nasprotoval. Britanski ambasador v ZDA sir Robin Renwick je dejal, da je bila takrat storjena ključna napaka mednarodne skupnosti: »Že pri Dubrovniku bi bilo treba Srbom dati ostro lekcijo Zahoda, kar bi jih zaustavilo, še preden so začeli s še večjimi zločini v BIH.« (Simms 2003, 44, 78) Temu pritruje tudi Vukadinović, ki poleg Eagleburgerja kot ključnega nasprotnika ameriške vojaške akcije navaja tudi ameriškega svetovalca za nacionalno varnost Brenta Scowcrofta. Tako Scowcroft kot tudi Eagleburger sta pred tem več let službovala v Beogradu⁴, zato je bil njun vpliv v Washingtonu pri vprašanjih glede bivše Jugoslavije izjemno velik. Oba sta nasprotovala zgodnji ameriški intervenciji, saj sta menila, da gre za globoke in zapletene etnične konflikte, ki se bodo kmalu končali (Vukadinović 2002, 113).

7.1 Sarajevski zračni most

Dan po Mitterrandovem obisku so na podlagi resolucije 761 letališče prevzeli pripadniki kanadskih modrih čelad, kasneje tega dne pa je na njem pristalo tudi prvo letalo s 6,5 tonami humanitarne pomoči. Zračni most, ki je kasneje postal simbol in glavni fokus delovanja mednarodne skupnosti v mestu, je bil tako tudi uradno odprt. Zamisel o humanitarnem zračnem mostu je dobila politično podporo po tem, ko je vojska ZDA že sredi aprila 1992 uspešno vzpostavila dvodnevni zračni most s Sarajevom. Čeprav je šlo pri tem zgolj za simbolično dejanje, je imelo izjemen demonstracijski učinek. Mednarodni skupnosti je namreč pokazal, da se je s Srbi mogoče uspešno pogajati za humanitaren dostop do mesta, Srbom pa, da lahko z manjšimi popuščanji dosežejo naklonjenost mednarodne skupnosti, ob tem pa lahko še vedno mirno in brez sankcij obstreljujejo mesto (Varnostni svet 1992b; Andreas 2009, 50–51).

Organizacijo in vodenje zračnega mostu je prevzel UNHCR. Operacija, imenovana »Provide Promise«, se je kasneje izkazala za najdaljši zračni most v zgodovini. S posameznimi krajšimi prekinitvami, ko je bilo pristajanje prenevarno, je sarajevski zračni most trajal vse do februarja 1996. Dnevno je v okviru zračnega mosta na sarajevskem letališču pristalo od 20 do 25 letal, ki so pripeljali okoli 150 ton hrane in medicinske pomoči. Srbi tudi pri tej operaciji

---

⁴ Scowcroft je bil nekdanji ameriški vojaški ataše v Jugoslaviji, Eagleburger pa ameriški veleposlanik v Jugoslaviji v obdobju 1977–1980 (Vukadinović 2002, 113).

niso spoštovali resolucij OZN-ja. Med operacijo so predstavniki OZN-ja zabeležili kar 270 najrazličnejših varnostnih kršitev resolucij, na 39 letal pa je bilo streljano direktno. Najhujši incident se je zgodil 3. septembra 1992, ko je bilo z raketo zemlja–zrak sestreljeno italijansko transportno letalo. Pri tem so umrli vsi štirje člani posadke. Vsega skupaj je bilo med operacijo opravljeno 12.866 poletov z letali 21 držav, pripeljano je bilo 160.000 ton hrane in medicinske pomoči ter evakuirano okoli 1300 ranjencev (Global Security; Squitieri 1996).

Navajanje statističnih podatkov o številu poletov in tonah pripeljane humanitarne pomoči je bila priljubljena dejavnost uradnikov OZN-ja in vodilnih svetovnih politikov. Sarajevski zračni most je resnično rešil številne pred lakoto in žejo, vendar pa je imel tudi številne temne plati, ki so jih predstavniki OZN-ja v svojih poročilih radi zamolčali.

Srbski voditelji v Bosni so imeli številne razloge in cilje, zaradi katerih so privolili v delovanje zračnega mostu in letališče prepustili OZN-ju. Med najpomembnejšimi je prav gotovo ta, da vodstvu bosanskih Srbov stradanje Sarajevčanov ni bilo v interesu. Sicer je prav s stradanjem prisiliti mesto k predaji ena od glavnih tehnik in namenov obleganja, vendar pa si bosanski Srbi tega prav gotovo niso mogli privoščiti. Mednarodna skupnost verjetno ne bi zgolj mirno stala ob strani, če bi eno od evropskih prestolnic sestradali do smrti. Karadžić je pri sklepanju sporazuma o letališču pazil, da je sporazum omogočal zgolj varen dostop do letališča in koridorjev do mesta za razdeljevanje humanitarne pomoči. Kar je seveda pomenilo, da lahko sile bosanskih Srbov še vedno neovirano obstreljujejo ostale predele mesta. Sporazum o letališču tako lahko dojamemo kot veliko srbsko zmago in pristanek OZN-ja ter mednarodne skupnosti na obleganje mesta. Enote UNPROFOR-ja so bile tako zadolžene zgolj za »obrambo« letališča in podporo pri razdeljevanju humanitarne pomoči, nikakor pa ne za zaščito prebivalstva, česar vsak dan terorizirano prebivalstvo seveda ni moglo povsem razumeti (Andreas 2009, 52).

Simms opozarja, da je bila prav tu storjena ključna napaka mednarodne skupnosti, saj je iz vojne v BIH s to potezo naredila humanitarni in ne politični problem. Vsakič, ko se je v mednarodni skupnosti odpiralo vprašanje reševanje konflikta, so glavni akterji na koncu samo sklenili, da bodo povečali dobavo humanitarne pomoči v BIH, uradne agencije OZN pa so postregle s fascinantni podatki o količini humanitarnih dobav, ki se vsak dan stekajo v Sarajevo. Konflikt je tako postal humanitarna tragedija, na katero je bilo treba odgovoriti s humanitarno pomočjo, ne pa politično/vojaško krizo, ki bi potrebovala politično/vojaško ukrepanje. Andreas pravi, da je bil strateški in glavni cilj sarajevskega zračnega mostu

pravzaprav izogibanje neposrednemu in veliko bolj tveganem posredovanju. Mednarodni skupnosti je služil za izgovor, da v Bosni vendarle nekaj počnejo s tem, ko preprečujejo stradanje prebivalstva in vsake toliko časa obsodijo kak še posebno gnusen napad ter hkrati sprte strani pozivajo k premirju (Simms 2003, 198; Andreas 2009, 28, 55).

Kljub temu, da so se sile bosanskih Srbov umaknile z letališča, pa predstavniki mednarodne skupnosti pri odločitvah, kaj sme v mesto in kaj ne, niso bili avtonomni. Po sporazumu o letališču so imeli bosanski Srbi pravico pregledati ves tovor, ki je prihajal na letališče, prav tako pa so sami dobili skoraj četrtino vse pomoči, ki je prihajala po tej poti. To torej pomeni, da so si Združeni narodi dobesedno kupovali svoj dostop do mesta in nadzor nad območjem letališča. Mednarodna skupnost je očitno ocenila, da je bolje imeti zračni most, ki deluje po diktatu bosanskih Srbov, kot pa da mosta sploh ne bi bilo. Kot smo navedli že v prejšnjem poglavju, je bilo to prepričanje zmotno, saj je po mnenju mnogih strokovnjakov prav zračni most napravil situacijo v Sarajevu obvladljivo, s tem pa tudi odvrnil morebitno zunanjo vojaško intervencijo. Nič bolje ni bilo s humanitarnim tovorom, ki je v Sarajevo prihajal po kopnem. Malcolm v svoji knjigi navaja podatek, da je kar 23 % vse mednarodne humanitarne pomoči, ki je prišla v BIH, kasneje končala v rokah vojske bosanskih Srbov (Andreas 2009, 54–55; Malcolm 2011, 418).

Problem pri nadzoru tovora, ki je prihajal v mesto, pa niso bili le srbski opazovalci na letališču, pač pa tudi številni uradniki OZN-ja, ki so humanitarno pomoč tolmačili izredno ozko in bili pri nekaterih materialih, namenjenih v mesto, celo bolj papeški od papeža. Tako na primer v mesto niso pustili pošiljke z novimi uniformami za sarajevske gasilce, vseskozi so oteževali tudi dobavo papirja za sarajevski dnevni časopis *Oslobođenje*, ki je kljub izredno težkim razmeram izhajal vsak dan. Uradniki OZN-ja so prav tako prepovedovali prenos pisem oziroma kakršne koli komunikacijske opreme prek zračnega mosta, tako da je bilo Sarajevo v času obleganja tudi komunikacijsko popolnoma odrezano od sveta. Edino vez z zunanjim svetom je tako za večino prebivalcev predstavljal zgolj zgoraj omenjen časopis *Oslobođenje*. Z vojaki UNPROFOR-ja, ki so patroljirali po letališki stezi in preprečevali beg iz obleganega mesta, pa se je mednarodna skupnost pravzaprav tudi »aktivno« vključila v obleganje, s tem da je »stražila« svoj del frontne črte okoli mesta. Ta pragmatičen in malodane čuden pristop mednarodne skupnosti k tragediji ene od evropskih prestolnic je izzval številne kritike po vsem zahodnem svetu. Morda je situacijo še najboljše opisal ameriški filantrop in poslovnež George Soros, ki je s svojo nevladno organizacijo izdatno pomagal obleganemu mestu, ko je po

obisku Sarajeva dejal: »Sarajevo je koncentracijsko taborišče, Združeni narodi pa so del sistema, ki ga upravlja.« (Donia 2006, 334; Andreas 2009, 58, 71)

8 RESOLUCIJA 776 TER UMOR HAKIJE TURAJLIĆA

14. septembra 1992 je Varnostni svet OZN sprejel resolucijo 776, s katero je razširil mandat UNPROFOR-ja, ki je s tem stopil v novo fazo delovanja. Če je bil pred tem njegov mandat strogo omejen zgolj na sarajevsko letališče in zagotovitev varne poti za humanitarno pomoč izključno na relaciji letališče–center mesta, je bil sedaj njegov mandat mnogo širši. Resolucija 776 mu je namreč omogočala spremljanje in varovanje konvojev s humanitarno pomočjo, na prošnjo UNCHR kjer koli na teritoriju BIH (Varnostni svet 1992c).

Kljub temu pa omenjena resolucija ni bistveno izboljšala dobave humanitarne pomoči v Sarajevo oziroma druga prizadeta območja v BIH. Vojaki UNPROFOR-ja, ki so spremljali humanitarne konvoje, so vse prevečkrat zgolj nemo opazovali krajo pomoči na posameznih nadzornih točkah oziroma so bili celo aktivno vpleteni v podkupovanje srbskih oficirjev, ki so, največkrat v zameno za alkohol in cigarete, omogočali prevoz konvojev preko svojih ozemelj (Andreas 2009, 62–63, 77).

Oktobra 1992 je sarajevskega poveljnika UNPROFOR-ja, kanadskega generala Lewisa MacKenzieja, zamenjal francoski general, veteran alžirske vojne, Philippe Morillon. Morillon je bil že od samega začetka v napetih odnosih s sarajevsko vlado in se je odkrito dobrikal Srbom, v katerih je videl francoske zaveznike iz obeh svetovnih vojn (Simms 2003, 144–145).

Prav pod poveljstvom generala Morillona se je zgodil eden od najhujših in še do danes ne popolnoma pojasnenih incidentov, ki je zelo zaostril odnose med UNPROFOR-jem in sarajevsko vlado. 8. januarja 1993 se je podpredsednik bosanske vlade Hakija Turajlić z belim oklepnikom UNPROFOR-ja odpravil na sarajevsko letališče na sestanek s turško delegacijo, ki je prispela z letalom Rdečega polmeseca. Ob vrnitvi v center mesta so oklepnik nekaj 100 metrov stran od letališča zaustavili šesljevski četniki, ki so sumili, da je z letalom v Sarajevo prišla večja skupina mudžahidov. UNPROFOR je že od samega začetka svojega delovanja v BIH pristal na to, da smejo sile bosanskih Srbov pregledovati njihova vozila, čeprav je bilo to prepovedano po vseh pravilnikih in tega nikjer drugje na svetu sile OZN niso prakticirale. Ko so četniki odkrili, kdo je v vozilu, se je vnel silovit prepir med njimi in francoskimi vojaki

UNPROFOR-ja. Med prepirom, ki je trajal kar nekaj minut, francoski vojaki za pomoč niso zaprosili niti ukrajinskih niti britanskih sil, ki so se ravno peljale mimo, kljub temu da je bilo očitno, da Francozi situacije ne obvladujejo. Incident se je končal tako, da je eden od četnikov ob prisotnosti več francoskih vojakov hladnokrvno ustrelil neoboroženega Turajlića. Ta umor in nesposobnost sil UNPROFOR-ja, da ga preprečijo, je pokopal še zadnji kanček zaupanja sarajevske vlade in bošnjaškega prebivalstva do sil UNPROFOR-ja in generala Morillona. Mnogi v sarajevski vladi so bili prepričani, da ni šlo za nesrečen slučaj, pač pa za načrtovan umor, skovan v Beogradu. Tako meni tudi general Divjak, ki možnost nesrečnega naključja popolnoma izključuje. Podatek, da je UNPROFOR lokalnim preiskovalcem oteževal preiskavo zločina, ter dejstvo, da je general Morillon za umor najprej obtožil srbskega poveljnika Stanislava Galića, samo deset dni kasneje pa je prisostvoval slovesnosti ob njegovem povišanju v generalski čin, to teorijo le še potrjujeta (Pirjevec 2003, 215–216; Divjak 2012a).

Ta dogodek je pokazal vso bedo in nemoč mednarodne skupnosti v Sarajevu. UNPROFOR, ki se je ozko držal določil resolucij OZN-ja, se z nadzorom letališke steze na nek način tudi aktivno vključil v obleganje, ni bil sposoben izpeljati niti tako rutinske naloge, kot je »taksi« prevoz visokega člana sarajevske vlade na letališče in nazaj. Z nerazumno politiko popuščanja Srbom so jim omogočali, da so ti preizkušali, do kam lahko grejo pri svojem arogantnem odnosu, ne da bi bili kaznovani s strani mednarodne skupnosti. Tudi umor podpredsednika sarajevske vlade ni prelil kaplje čez rob in Srbi so jo tudi tokrat odnesli brez kazni, sarajevska vlada pa je izgubila še zadnji kanček zaupanja v mednarodno skupnost, v katero je že od samega začetka spopadov polagala veliko upanja.

9 RESOLUCIJA 824 IN SARAJEVO KOT »ZAŠČITENO OBMOČJE« ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV

16. aprila 1993 je mandat UNPROFOR-ja v BIH prišel v novo fazo. Z resolucijo VS OZN 819 je bilo področje okoli vzhodnobosanske enklave Srebrenice zaradi stalnih srbskih napadov in skorajšnjega padca razglašeno za »zaščiteno območje« (»UN safe area«) pod nadzorom UNPROFOR-ja. UNPROFOR-ju so tako, kljub težavam, ki jih je imel že s spremljanjem konvojev s humanitarno pomočjo in stalnim prošnjam poveljnikov na terenu o nujnosti povečanja misije z dodatnimi vojaki, še razširili mandat. 6. maja 1993 je VS OZN z resolucijo 824 za »zaščitena območja« razglasil tudi Sarajevo, Tuzlo, Žepo, Goražde in Bihač.

Resoluciji sta predvidevali končanje vseh oboroženih akcij proti »zaščitenim območjem« ter umik vseh vojaških in paravojaških formacij bosanskih Srbov iz njih ter njihove okolice. Za nadzor nad izvrševanje resolucij je VS OZN pooblastil UNPROFOR (Varnostni svet 1993a; Varnostni svet 1993b).

Izum »zaščitenih območij« je za vpletenost OZN-ja v spopad predstavljal pomembno novost in prelomnico o vpletenosti sil OZN-ja v konflikte. Mednarodna skupnost se je s tem prvič obvezala, da bo eno stran v vojni varovala pred drugo. Vendar pa je bila rešitev že od samega začetka obsojena na propad. Takoj so se vnele živahne razprave o tem, kako sploh tolmačiti pojem »zaščitenih območij« in kje so njihove meje, prav tako pa ni bilo jasno, koliko dodatnih vojakov UNPROFOR-ja sploh potrebujejo za zagotovitev izvajanja omenjenih resolucij. Generalni sekretar OZN Boutros-Ghali je zahteval 34.000 dodatnih vojakov, a so jih bile države članice pripravljene zagotoviti le 7.000. Prebivalce »zaščitenih območij« je varovala dobesedno zgolj modra zastava Združenih narodov, kot se je na tiskovni konferenci ob razglasitvi »zaščitenih območij« izrazil general Wahlgren. Kot ugotavljata Silber in Little, je bil osnovni problem razglasitve »zaščitenih območij« ta, da je pomešal prvine varovanja miru (»peacekeeping«) s prvinama uveljavljanja miru s silo (»peace enforcement«). Zaradi tega je prinesel najslabše od obojega. »Zaščitenim območjem« ni zagotovil nobene varnosti, sile UNPROFOR-ja in s tem mednarodno skupnost pa je postavil na stran ene od strani v spopadu (Silber in Little 1996, 300).

Izraz »zaščiten« oziroma »varna območja« je zelo kmalu postal kruto obraten. Ta »varna območja« so bila med najbolj nevarnimi kraji na svetu. Zgolj modra zastava OZN prebivalcev žal ni mogla zaščititi. Tudi v Sarajevu se, po besedah generala Divjaka, ni spremenilo praktično nič. Kljub resoluciji 824 so na mesto še vedno vsak dan padale številne granate, prebivalci pa so bili izpostavljeni tudi ostrostrelskemu ognju z bližnjih vzpetin in predmestij pod srbsko kontrolo. Enote UNPROFOR-ja pa so bile ob vsem tem še vedno zaposlene zgolj s nadzorom sarajevskega letališča in razdeljevanjem humanitarne pomoči v mestu. To paradoksalno situacijo je povzel še en general bosanske vojske, Rasim Delić, ki je ob tem zapisal, da se zgolj od resolucij ne da živeti (Delić 2001, 163; Divjak 2012a).

10 POKOL NA TRGU MARKALE IN NATOV ULTIMAT

Julija 1993 je med Bošnjaki precej osovraženega francoskega generala Morillona na mestu poveljnika UNPROFOR-ja v Sarajevu zamenjal belgijski general Francis Briquemont. Med njegovim mandatom ni prišlo do kakih bistvenih sprememb v politiki OZN. UNPROFOR je še vedno skrbel zgolj za sarajevsko letališče in razdeljevanje humanitarne pomoči, medtem ko je bilo »zaščiteno območje« Sarajeva dnevno terorizirano s topniškimi izstrelki in ostrostrelskim ognjem. Prav zaradi tega se je vedno bolj slišal glas ZDA, ki je zagovarjal bolj aktiven pristop in odkrito zahteval zračne udare proti srbskim položajem. Evropejci, predvsem Velika Britanija in Francija, ki sta imeli v BIH največ svojih mož, sta temu ostro nasprotovali z argumentom, da bi morebitni zračni udari predstavljali hudo grožnjo za njihove vojake na terenu, ki bi tako postali tarča srbskih povračilnih ukrepov (Pirjevec 2003, 299–302).

Polemike med Američani in Evropejci so se v začetku leta 1994 nekoliko pomirile zaradi niza novih srbskih zločinov nad prebivalci »zaščitene območja« Sarajevo. V soboto, 22. januarja 1994, je ravno med slovesnostjo primopredaje na sarajevskem letališču med generalom Briquemontom in novim poveljnikom UNPROFOR-ja v Sarajevu ter britanskim generalom Michaelom Rosem padlo več granat na sarajevsko četrt Alipašino polje in ubilo 6 otrok med sankanjem. Pretresljivi posnetki krvavega snega in polomljenih sani so izzvali veliko ogorčenje v mednarodni skupnosti in še okrepili pozive k odločnejši akciji. Vendar se je mednarodna skupnost tudi tokrat omejila zgolj na diplomatsko obsodbo napada (Pirjevec 2003, 303).

V soboto, 5. februarja 1994, na lep, sončen in relativno miren dan, ki je na ulice privabil ogromno ljudi, je granata zadela nabito polno centralno sarajevsko tržnico Markale in ubila 68 ljudi, več kot 200 pa jih je ranila. Televizijska ekipa, ki je bila po naključju v sosednji ulici, je pokol posnela, tako da so bile grozljive slike mrtvih in pohabljenih Sarajevčanov do večera že na televizijskih zaslonih po vsem svetu. Krvave slike pokola so močno vznemirile svetovne voditelje, ki so z neobičajno ostrino obsodili napad in zahtevali ukrepanje. Karadžićevih izgovorov, da za napadom stojijo sile sarajevske vlade ni poslušal nihče (Donia 2006, 357–358; Malcolm 2011, 430).

»CNN učinek« omenjenih posnetkov je bil izjemen. Raziskave javnega mnenja v ZDA so pokazale, da se je število tistih, ki so zagovarjali letalske napade na sile bosanskih Srbov, iz skromnih 26 % povzpelo kar na 57 %. Predvsem na vztrajanje ZDA je NATO 9. februarja

1994 sprejel zgodovinski ultimatum. Odločili so se, da bodo Natova letala napadla vso srbsko težko orožje, razporejeno znotraj linije 20 kilometrov od centra mesta, če ga Srbi ne umaknejo oziroma ne izročijo UNPROFOR-ju v roku 10 dni. Šlo je za prvi resen ultimatum bosanskim Srbom in prvi resen angažma Nata na področju okoli Sarajeva⁵ (Maass 1996, 277; Pirjevec 2003, 305–307).

Na začetku tudi tej akciji mednarodne skupnosti ni kazalo ravno najbolje. Po 5 dneh Srbi niso umaknili še niti kosa orožja in nič ni kazalo na to, da se bodo tokrat podredili mednarodni skupnosti. Potem pa je prišlo odločilno posredovanje ruskega predsednika Borisa Jelcina. 17. februarja 1994 je pozval bosanske Srbe, da umaknejo težko orožje okoli Sarajeva, v zameno za to pa bo Rusija na ta ozemlja poslala svoje mirovne čete. Po intenzivnih pogajanjih sta Karadžić in Mladić pristala na to ponudbo in s tem izpolnila Natov ultimatum. Že nekaj ur kasneje so Srbi pričeli umikati svoje težko orožje okoli Sarajeva oziroma ga predajati UNPROFOR-ju (Silber in Little 1996, 347).

Kljub temu, da so mnogi zahodni voditelji, predvsem v Natu, omenjeni ultimatum predstavljali kot ultimatum, ki bo končal obleganje Sarajeva, ni bilo tako. Rujanac navaja, da so imeli bosanski Srbi okoli Sarajeva razporejenih približno 600 kosov težkega orožja. V skladišča pod nadzorom UNPROFOR-ja so pospravili slabo polovico, pretežno starega in iztrošenega orožja, medtem ko so drugo polovico premestili na druga bojišča po BIH. Delić navaja, da so že nekaj dni po ultimatu bosanski Srbi sprožili veliko ofenzivo v osrednji Bosni s ciljem zavzetja mesta Maglaj. V tej ofenzivi je bila uporabljena večina orožja, ki so ga umaknili iz hribov v okolici Sarajeva, tako da je angažma mednarodne skupnosti v bistvu pomenil, da so namesto civilistov v Sarajevu umirali civilisti v Maglaju in drugih krajih v BIH (Delić 2001, 234–235; Rujanac 2003, 317–318).

Kljub umiku večine težkega orožja je bilo obleganje Sarajeva še daleč od konca. V Sarajevu je tudi po tem ultimatu prihajalo do posamičnih topniških napadov, mesto pa je bilo še vedno vsak dan izpostavljeno tudi ostrostrelskemu terorju, saj ostrostrelske puške niso spadale pod težko orožje, tako, da so jih bosanski Srbi lahko po mili volji koristili. Ultimatum tudi ni niti malo zrahljal zanke okoli mesta. Mesto je bilo tako še vedno brez redne dobave vode, elektrike in plina, pa tudi mestni prevoz še vedno ni deloval s polno paro. To zmedeno razpoloženje v mestu po ultimatu je urednica *Oslobođenja* Gordana Knežević opisala z

---

⁵ Pred tem je Nato že deloval v BIH, in sicer je s svojimi letali nadziral območje prepovedi letenja v bosanskem zračnem prostoru.

besedami: »Tako je, kot bi nam smrtno kazen znižali v dosmrtno ječo. Težko se počutiš srečnega, vendar pa nam je vseeno vsaj nekoliko odleglo.« (Silber in Little 1996, 348; Delić 2001, 239)

10.1 Izzivanje Srbov in kršenje ultimata Nata

To delno olajšanje je bilo v Sarajevu zgolj začasno. Dokaj ostra lekcija mednarodne skupnosti je bosanskim Srbom zalegla približno za pol leta. Že 4. avgusta 1994 so sile bosanskih Srbov vdrle v UNPROFOR-jevo skladišče v sarajevskem predmestju Ilidža in iz njega odpeljale več kosov težkega orožja, ki je bil pod nadzorom mednarodnih sil. Ko je UNPROFOR sprožil iskalno akcijo, so Srbi streljali na njegov helikopter in kot talce zajeli francosko patroljo. Razkurjeni UNPROFOR-jevi poveljniki so zahtevali intervencijo Natovih letal in v nasprotju z dotedanjo prakso takoj dobili odobritev intervencije. 5. avgusta 1994 popoldan je več letal zveze NATO izvedlo letalski napad na položaje bosanskih Srbov v okolici Sarajeva, kar je bil prvi tak napad od začetka vojne. Vendar pa je general Rose o napadu posvaril generala Mladića, s katerim je bil v zelo dobrih odnosih, tako da so Srbi še pravočasno umaknili svoje sile z napadenega območja. Letala Nata so zaradi tega uničila zgolj star in neuporaben tank. Ker so Srbi takoj po tem »ukradeno« orožje vrnil, so se letala Nata vrnila v bazo, Srbi pa so že naslednji dan vdrli v novo skladišče in tudi tokrat ukradli nekaj kosov orožja. Zaradi zapletene procedure in nasprotovanja generala Rosea do akcije Nata tokrat ni prišlo (Pirjevec 2003, 343).

Srbi so se očitno zavestno odločili, da bodo preizkušali potrpežljivost mednarodne skupnosti. Skoraj celotno jesen so sistematično kršili 20-kilometrski pas brez težkega orožja, iz skladišč UNPROFOR-ja so kradli orožje in se kar nekajkrat s mednarodnimi silami zapletli tudi v oborožen spopad. Kljub pripravljenosti Nata, da posreduje s svojimi letali, pa do posredovanja običajno ni prišlo zaradi ostrega in nerazumljivega nasprotovanja generala Rosea, ki bi moral tak napad odobriti. Vsaj enkrat, 22. septembra 1994, po napadu na francosko patroljo UNPROFOR-ja, so Natova letala izvedla akcijo brez odobritve vodilnih častnikov UNPROFOR-ja, kar je odnos med organizacijama, ki bi morali med seboj sodelovati in reševati bosansko krizo, popolnoma zaostri. Bosanski Srbi so ta spor znali izkoristiti. Konec novembra so v različnih delih BIH kot talce zajeli približno 400 pripadnikov modrih čelad ter skoraj istočasno v okolici Sarajeva blokirali skladišča UNPROFOR-ja, v katerih je bilo shranjeno njihovo težko orožje. Mednarodna skupnost tudi ob tako hudih kršitvah in

izzivanjih ni ukrepala. Srbi so bili prepričani, da lahko počnejo vse, kar se jim zljubi (Pirjevec 2003, 350, 361–364).

Srbska samozavest se je še okrepila, ko je decembra 1994 v Sarajevo ter celo na Pale pripotoval nekdanji ameriški predsednik Jimmy Carter. Karadžić je bil nad njegovim obiskom Pal navdušen, saj ga je takrat že velik del mednarodne skupnosti ožigosal za vojnega zločinca in dobesedno »izobčil«. V dokaj čudnih okoliščinah se je Carterju uspelo dogovoriti za prekinitev ognja. »Carterjevo premirje«, kot so ga imenovali, naj bi trajalo od 1. januarja do 1. aprila 1995. Kljub temu, da so bili do njega mnogi skeptični, pa je »Carterjevo premirje« resnično veljalo skoraj do konca marca 1995⁶. V tem obdobju masovnih napadov na Sarajevo skorajda ni bilo. Vendar pa nobena stran ni preveč zaupala v premirje, saj sta se obe v ozadju skrivaj pripravljali na nove pomladne ofenzive. Holbrooke pravi, da mu je bosanski predsednik Izetbegović že januarja 1995 osebno dejal, da sta ga obe strani sklenili zgolj zaradi težke bosanske zime in da se bo vojna zopet, še močneje razplamtela še pred iztekom premirja (Holbrooke 1998, 65–66; Donia 2006, 359).

Konec januarja 1995, ki je bil daleč najmirnejši mesec od začetka spopadov, je v Sarajevo prišel novi poveljnik UNPROFORA-ja, britanski general Rupert Smith, ki se je že od samega začetka svojega mandata zavzemal za bolj aktivno politiko mednarodne skupnosti ter za nepopustljivost do srbskih agresorjev (Kapic 2000, 76–77).

Srbi so, kot se je izrazil Izetbegović, že od konca marca 1995, z granato za granato, z vsak dan novim topom v 20-kilometrski coni, preizkušali, do kam je mednarodna skupnost pripravljena iti v primeru nespoštovanja ultimata. Ker s strani mednarodne skupnosti ta dejanja niso doživela niti obsodbe, so njej v posmeh 7. in 8. maja 1995 na mesto izstrelili več kot 2000 izstrelkov različnih kalibrov. Kršitev ultimata iz leta 1994 ne bi mogla biti bolj očitna. Novi poveljnik UNPROFOR-ja v Sarajevu general Smith je zahteval takojšnjo akcijo in poseg Natovih letal, vendar pa so njegovi nadrejeni⁷ to zavrnilo in se omejili zgolj na obsodbo »divjega napada«, ne da bi storili kar koli, da ga prekinejo (Izetbegović 1996, 120; Pirjevec 2003, 383–384).

---

⁶ Pravzaprav lahko kot popolnoma varen mesec v Sarajevu štejemo zgolj januar 1995. Že februarja so se namreč ponovno pojavili prvi primeri ostrostrelskih napadov na civilno prebivalstvo (Kapic 2000, 78).

⁷ General Smith je bil poveljnik UNPROFOR-ja v BIH. Odgovarjal je generalu Janvieru, ki je bil poveljnik vseh enot UNPROFOR-ja. Enote UNPROFOR-ja so bile poleg v BIH prisotne tudi v Makedoniji in na Hrvaškem (Holbrooke 1998, 162).

Ta nerazumljiva neodločenost je Srbe še podžgala. 22. maja 1995 so vdrli v več skladišč UNPROFOR-ja in si znova prilastili veliko število tankov in topov. Smith je sicer takoj zahteval njihovo vrnitev, vendar se Srbi pričakovano za to niso zmenili. Smith jim je, tokrat z odobritvijo nadrejenih⁸, postavil ultimat, da morajo orožje vrniti do 25. maja 1995. Ker Srbi tega niso storili, so letala zveze NATO še istega dne napadla najpomembnejše srbsko skladišče streliva v bližini Pal. Napad, ki je bil prvi usmerjen proti cilju, ki ni bil neposredno vezan na vojno dogajanje⁹, je minil brez človeških žrtev, povzročil pa je ogromno gmotno škodo. Voditelji na Palah so dobesedno ponoreli. Karadžić je preklical vse sporazume z UNPROFOR-jem in jih označil za sovražno vojsko, njegovi generali pa so sprožili nove topniške napade proti »zaščitenim območjem«. Ob 20.55 istega dne je srbska granata priletela v lokal v centru Tuzle ter ubila 71 mladih, še več kot 200 pa jih je ranila. Ponoči so srbske sile obkolile več skladišč orožja pod nadzorom UNPROFOR-ja v okolici Sarajeva in do jutra zajele več kot 200 pripadnikov modrih čelad. Bosanski Srbi so mislili, da bo to prestrašilo mednarodno skupnost in jo odvrnilo od novih napadov. Vendar pa se to zaradi odločnosti generala Smitha ni uresničilo. Še istega dne so Natova letala napadla in uničila 6 srbskih bunkerjev, polnih streliva, v bližini Pal. Kot odgovor na to so bosanski Srbi popolnoma odklopili dobavo vode, elektrike in plina do Sarajeva ter zajeli še dodatnih 200 pripadnikov modrih čelad, ki so jih kot človeške ščite priklenili na mostove in vojaške postojanke. 28. maja 1995 so Mladićeve sile ob vračanju iz Bihaća sestrelile tudi helikopter sarajevske vlade, v katerem je umrl takratni zunanji minister sarajevske vlade Irfan Ljubijankić. V Sarajevu pa so v francoske uniforme preoblečeni pripadniki vojske bosanskih Srbov z ukano uspeli zasesti most Vrbanja v središču Sarajeva, zgolj streljaj od zgradbe Skupščine, pri tem pa zajeli tudi 11 pripadnikov modrih čelad (Pirjevec 2003, 387–389).

Kljub temu, da so sile bosanskih Srbov že prej zajemale modre čelade za talce, je imela ta kriza nov dodatni faktor. Tokrat so bili pripadniki modrih čelad priklenjeni za mostove in bunkerje, posnetki pa so hitro obkrožili svet. Kot že v primeru granate na tržnici Markale februarja 1994, tudi tokrat ni bila odločilna srbska akcija, pač pa medijski faktor, ki je mobiliziral zahodno javno mnenje in njihove voditelje. Pred vsem tem izzivanjem in poniževanjem si mednarodna skupnost enostavno ni mogla več zatiskati oči. Novi francoski predsednik Jacques Chirac je takoj ukazal odločen odgovor in ponovno zavzetje vrbanjskega

---

⁸ Smithu je šlo pri tem na roko predvsem dejstvo, da je bil general Janvier, ki je bil običajno največji nasprotnik vojnih akcij proti Srbom, ravno ta dan na dopustu (Pirjevec 2003, 388).

⁹ Prej so namreč Natova letala napadala izključno cilje, za katere so domnevali, da sodelujejo v napadih na »zaščiteni območja« (posamični tanki in topovi).

mostu. Po uspešni akciji, ki je zahtevala življenje dveh francoskih vojakov, pa je na Jadran poslal tudi svojo letalonosilko. Po srbskem napadu na britanske sile v Goraždu je tudi Velika Britanija končno spremenila svojo politiko in napovedala ostrejši odgovor na srbske provokacije. Odgovor na to je bila ustanovitev sil RRF (Pirjevec 2003, 389–390; Malcolm 2011, 438–439).

11 SILE ZA HITRO POSREDOVANJE/RAPID REACTION FORCE (RRF)

Vladi v Parizu in Londonu, ki sta imeli na terenu največ svojih vojakov, sta se že 29. maja 1995 dogovorili o ustanovitvi RRF. Sile za hitro posredovanje, ki so jih javno predstavili nekaj dni pozneje, naj bi štejele 12.500 mož elitnih enot, opremljenih tudi s težkim topništvom in vozil z bojno, temnozeleno barvo. Pobudo je navdušeno pozdravil general Smith, medtem ko so bili predvsem Američani, pa tudi sarajevska vlada, do pobude precej skeptični, saj ni bilo povsem jasno, ali so sile RRF namenjene zaščiti modrih čelad v BIH ali njihovemu čimprejšnjemu umiku. Kljub temu pa so začele te enote v BIH prihajati še pred 15. junijem 1995, ko je VS OZN z resolucijo 998 tudi uradno potrdil njihov mandat in namestitev v BIH (Pirjevec 2003, 390; Simms 2003, 256).

Z resolucijo 998 je Varnostni svet OZN tudi uradno sprejel mandat in napotitev RRF. V resoluciji je bilo navedeno, da je napotitev posledica povečanja napadov na sile UNPROFOR-ja ter civilno prebivalstvo v BIH ter zaskrbljenosti mednarodne skupnosti nad situacijo v bivši Jugoslaviji, ki še vedno predstavlja grožnjo mednarodnemu miru in stabilnosti. Z resolucijo je Varnostni svet OZN potrdil namestitev dodatnih 12.500 vojakov v BIH z mandatom, da zaščitijo sile UNPROFOR-ja, da bodo te lahko nemoteno izvajale svoj mandat. To je bil svojevrsten paradoks, saj je mednarodna skupnost poslala oborožene sile, da bodo te lahko zaščitile oborožene sile mednarodne skupnosti, ki so že nameščene na konfliktnem območju. Zaradi te dikcije so mnogi menili, da so sile RRF namenjene zgolj varnemu umiku enot UNPROFOR-ja iz BIH (Varnostni svet 1995; Holbrooke 1998, 69).

Vendar pa zaradi ponovnih nesoglasij med OZN-jem in Natom tudi po namestitvi RRF do nekih resnejših akcij ni prišlo. Ko so srbske granate zopet sejale smrt po Sarajevu, je Smith

zahteval zračne napade in uporabo RRF, vendar podpore v New Yorku za to ni dobil¹⁰. Posebni odposlanec OZN-ja Jasuši Akaši je Karadžiću celo poslal pismo, v katerem mu je zagotavljal, da namestitev RRF ne bo spremenila narave misije OZN-ja v BIH. S pismom ponovno opogumljeni Srbi so obroč okoli Sarajeva v juniju 1995 še zatesnili, s tem da so zaprli vse »modre ceste«¹¹, ki so vodile do mesta in oteževale delovanje sarajevskega zračnega mostu. Junija 1995 je Sarajevo po uradni poti tako dobilo zgolj 8 % potrebne pomoči (Kapic 2000, 85–92).

Da bi mesto rešil lakote, se je general Smith odločil za drzno akcijo. Nadrejene je uspel prepričati, da plahnijo celo zaloge UNPROFOR-ja, tako da je dobil dovoljenje, da s silami RRF odpre »modro cesto« čez planino Igman. Hitra akcija RRF je srbske sile popolnoma presenetila, saj so se zanašale na Akašijevo pismo o »nevtralnosti«. 2. julija 1995 je bila tako »modra cesta« od dalmatinske obale do Sarajeva spet odprta. Že ta prvi primer uporabe RRF je pokazal, da so lahko te elitne sile ob podpori topništva zelo učinkovite in da lahko svoje naloge opravljajo praktično brez žrtev.¹² Zadnji del poti te »modre ceste« je tekel tik ob srbskih strelskih jarkih, ki so na konvoje sistematično streljali. Toda enote UNPROFOR-ja, ki so te konvoje spremljale, so v nasprotju s preteklo prakso in zagotovili Akašija po navodilih generala Smitha vračala ogenj. To je srbske sile, navajene, da lahko z enotami UNPROFOR-ja počnejo, kar se jim zljubi, popolnoma šokiralo in najavilo novo, ostro in brezkompromisno politiko UNPROFOR-ja (Pirjevec 2003, 395).

12 PRELOMNI TRENUTKI

Julija in začetek avgusta 1995 je bilo v Sarajevu relativno mirno. Za to obstajata vsaj dva razloga. Sile bosanskih Srbov je ostra reakcija sil UNPROFOR-ja presenetila, zaradi prisotnosti težko oboroženih elitnih sil RRF pa si niso upali privoščiti dodatnega izzivanja. Drugi, veliko bolj pomemben razlog, pa je bil ta, da je bila glavnina bosansko-srbske vojske skoncentrirana v doline reke Drine, v vzhodni Bosni, saj so želeli pokoriti bosanski odpor v še zadnjih treh enklavah na tem področju. 6. julija 1995 so sile bosanskih Srbov skupaj s »prostovoljci« iz Srbije napadle »zaščiteno območje« OZN-ja Srebrenico, ki ga je »varoval« kontingent nizozemskih modrih čelad. Kljub večkratnim prošnjam za poseg mednarodne

---

¹⁰ Šušljalo se je, da je OZN sklenil tajni pakt s Srbi, da v zameno za izpustitev zajetih modrih čelad nikoli več ne bo posegel pa zračnih napadih Nata na srbske položaje (Simms 2003, 260).

¹¹ »Modre ceste« je bil naziv za ceste, ki jih je UNPROFOR uporabljal za dobavo humanitarne pomoči.

¹² Ob napadu na planino Igman ni bil ubit niti ranjen noben pripadnik RRF (Kapic 2000, 93).

skupnosti do akcije letal Nata ni prišlo. Slabo oboroženim braniteljem se ni uspelo dolgo upirati. Srebrenica je padla v nekaj dneh, njenemu padcu pa je sledil največji pokol civilnega prebivalstva po drugi svetovni vojni v Evropi. V surovem divjanju so v nekaj dneh srbske sile pobile več kot 8000 pretežno moških Srebreničanov (Pirjevec 2003, 399–404).

4. avgusta 1995 so hrvaške sile v odlično pripravljene operaciji »Nevihta« (hrvaško »Oluja«) v samo treh dneh popolnoma zlomile sile Republike Srbske Krajine in osvobodile večino teritorija, ki so ga izgubili leta 1991¹³. Reka beguncev iz Krajine se je zlila v dele BIH pod srbsko kontrolo ter v samo Srbijo. Milošević kljub večkratnih prošnjam vodstvu Republike Srbske Krajine ni namenil kaj več od moralne podpore¹⁴ (Pirjevec 2003, 416–422).

19. avgusta 1995 je nameraval vodja ameriške diplomatske misije Richard Holbrooke s svojo ekipo v Sarajevo na mirovne razgovore s sarajevsko vlado. Ker so jim Srbi oteževali pristanek na sarajevskem letališču, je s svojo ekipo pristal v Kiseljaku in se odločil, da v Sarajevo poskuša priti po nevarni, nedavno odprti cesti čez planino Igman. Na ozki cesti je francoski oklepnik, s katerim so potovali, zdrsnil v globel. V nesreči so umrli trije člani ameriške diplomatske misije ter francoski vojak. Smrt trojice je imela v Washingtonu izjemen odmev. Šlo je za prve ameriške žrtve v BIH. Vse tri so pokopali z vojaškimi častmi na pokopališču Arlington, pogreba pa se je osebno udeležil tudi takratni ameriški predsednik Bill Clinton. Američani so, sicer ne javno, za smrt kolegov obtoževali bosanske Srbe in očitno je bilo, da čakajo le še na primeren povod za odločen letalski poseg proti njihovim položajem (Holbrooke 1998, 9–13, 86–87).

Omenjeni dogodki so bili zelo pomembni za nadaljnji razvoj dogodkov v BIH. Po pokolu v »zaščitenem območju« Srebrenice, ki je v zahodnem svetu zelo odmeval, si osramočena mednarodna skupnost, predvsem OZN, ki je bil odgovoren za varnost »zaščitenih območij«, ni mogla privoščiti še ene napake in ponovne pasivnosti, če ni želela izgubiti še tistega kančka kredibilnosti, ki ga je morda še imela. Hrvaška operacija »Nevihta« je odgovorila vsem kritikom zahodne intervencije, ki so skozi celotno vojno trdili, da bi zahodna intervencija v korist sarajevske vlade v vojno potegnila redno jugoslovansko vojsko, s tem pa vojno še dodatno razplamtela in zakomplicirala. Kot že ob hrvaški operaciji »Blisk« maja 1995, tudi ob »Nevihti« Milošević ni pokazal niti najmanjšega znaka, da bi aktiviral jugoslovansko vojsko v

---

¹³ Zahodna Slavonija je bila osvobojena že maja 1995 v operaciji Blisk (Bljesak), tako da je bila po uspešno izvedeni »Nevihti« pod srbsko okupacijo samo še vzhodna Slavonija z Vukovarjem (Domazet-Lošo 2002, 211).

¹⁴ Domazet-Lošo navaja, da je ob obupanem klicu predsednika Republike Srbske Krajine Milana Martića o hrvaškem napadu odgovoril zgolj z besedico »Izdržite« in odložil slušalko (Domazet-Lošo 2002, 214).

korist hrvaških oziroma bosanskih Srbov. Smrt ameriških diplomatov na Igmanu pa je »zaigrala« na ameriška čustva. Vrh ameriške administracije se je po tem počutil »osebno« vpletene v spopad in je čutil, da mora nekaj ukreniti, da smrt njihovih kolegov ne bi bila zaman (Holbrooke 1998, 106).

12.1 Drugi napad na tržnico Markale

Kot pravi Simms, so Srbi 28. avgusta 1995 dopoldan izstrelili eno granato preveč. Tega dne je pet topniških izstrelkov zadelo središče Sarajeva. Štirje so povzročili le malo škode, peti pa je ponovno padel na polno sarajevsko tržnico Markale, zgolj nekaj 10 metrov stran od smrtonosnega izstrelka februarja 1994. Tokrat je bilo mrtvih 39 oseb, še 90 pa ranjenih. Tudi tokrat so televizijske kamere nemudoma posnele pokol, CNN pa ga je takoj prenesel v svet. Zahodna javnost je bila ogorčena in zgrožena. Mnogi so zahtevali takojšen poseg zveze NATO. Ker je bilo med zavezniki v zvezi NATO še vedno kar nekaj dvomov glede posega, je interveniral sam ameriški predsednik Clinton. General Smith je ponovno izkoristil odsotnost generala Janvierja ter bolezen Boutros-Ghalija. Skupaj z Ghalijevim namestnikom Kofijem Ananom je hitro pognal zapleteno mednarodno kolesje in pripravil vse potrebno za izvedbo napadov Natovih letal. Hkrati pa je navzven deloval zelo previdno in pazil, da Srbi ne bi ničesar posumili. Počakal je, da so bili vsi tuji vojaški opazovalci umaknjeni iz delov pod kontrolo Srbov¹⁵, obenem pa je na tiskovni konferenci po napadu na tržnico izjavil, da izvedenci UNPROFOR-ja ne morejo odkriti, kdo je kriv za izstreljeno granato. Voditelje bosanskih Srbov mu je s tem uspelo prepričati, da bodo tudi tokrat njihovi zločini ostali nekaznovani (Pirjevec 2003, 426–428; Simms 2003, 267).

13 OPERACIJA »PREUDARNA SILA« (»DELIBERATE FORCE«)

Po »granati preveč«, izstreljeni na sarajevsko tržnico 28. avgusta 1995, se je mednarodna skupnost oziroma njeni najpomembnejši akterji končno odločila, da srbskim zločinom in izzivanju naredi konec. Sporazumno z admiralom Leightonom Smithom, poveljnikom južnega krila zveze NATO, se je general Rupert Smith odločil, da izda ukaz za zračne napade zveze NATO na srbske položaje, ne da bi o tem predhodno obvestil države, katerih vojaki so sestavljali sile UNPROFOR-ja. V skladu s prošnjo predsednika Clintona tudi

---

¹⁵ Po umiku britanskih modrih čelad iz Goražda pozno popoldan 28. avgusta 1995 je bila na ozemlju pod srbsko kontrolo zgolj še skupina ruskih vojaških opazovalcev, za katere je bilo skoraj z gotovostjo mogoče reči, da ne bodo postali tarča srbskih povračilnih ukrepov (Pirjevec 2003, 427).

generalni sekretar zveze NATO Willy Claes ni sklical Sveta zveze NATO, da bi prosil za odobritev operacije. Voditelji držav zveze NATO ter voditelji držav, sodelujočih v enotah UNPROFOR-ja, so za operacijo tako izvedeli šele, ko je že potekala. To je pri njih izzvalo nemalo jeze in burnih odzivov, vendar pa so se Smith, Claes in Američani želeli s tem izogniti zelo verjetnemu nasprotovanju zračnim napadom s strani njihovih znanih nasprotnikov (Pirjevec 2003, 428).

Bombardiranje srbskih položajev na hribih okoli Sarajeva se je začelo 30. avgusta 1995 ob 2h ponoči po lokalnem času¹⁶. Preko 60 letal različnih držav, ki so vzletela iz Natovih baz v Italiji oziroma z ameriške letalonosilke Theodore Roosevelt na Jadranu, je dobesedno zasulo srbske položaje. Sočasno se je napadu pridružila tudi artilerija RRF, ki je napadla glavno srbsko vojašnico v sarajevskem predmestju Lukavica. Cilji so bili izbrani že mesece vnaprej, na podlagi podatkov ameriških vohunskih letal in sarajevske vlade. Tako so bili piloti izjemno dobro obveščeni o šibkosti srbskega protiletalskega sistema. Z izjemno natančnostjo jim je že v prvem valu uspelo uničiti integrirane protiletalske sisteme, ključne radarske postaje, rakete zemlja–zrak ter komunikacijska središča v okolici Sarajeva in Pal, ne da bi sami utrpeli kakršno koli škodo (Holbrooke 1998, 104–105).

Srbi so sicer streljali na letala, vendar pa nekih resnejših povračilnih ukrepov, ki so jih napovedovali pred začetkom spopadov in katerih so se bali številni zahodni voditelji, ni bilo. General Mladić se je očitno kmalu zavedel, da gre tokrat zares in da bi vsaka nadaljnja akcija z njegove strani lahko privedla do še hujših napadov ter morda celo končne kopenske ofenzive, ki bi Republiko Srbsko dokončno zlomila. Najhujšo izgubo so sile Nata utpele že popoldan prvega dne napadov, ko je raketa zemlja–zrak nad Palami sestrelila francoski Mirage, za katerega se predpostavlja, da ni spoštoval varnostne višine 3000 metrov, pod katero se ne bi smel spuščati. Letalo je eksplodiralo, vendar pa sta se pilota še pravi čas uspela izstreliti, tako da so ju živa in nepoškodovana zajele srbske sile¹⁷ (Pirjevec 2003, 429).

Reakcija javnosti in medijev na akcijo je bila izrazito pozitivna. Vsi po vrsti so poudarjali, da je svet končno naredil to, kar bi moral že davno. Ervin Hladnik Milharič, ki se je prej izkazal s svojim poročanjem iz vojn v Sloveniji, na Hrvaškem in tudi v BIH, je v Delu zapisal:

---

¹⁶ Pravna podlaga za akcijo je bila resolucija VS OZN 836, ki je bila sprejeta že junija 1993, kar pomeni, da je imela mednarodna skupnost vsaj že 2 leti mandat za ukrepanje, vendar pa v tem času ni storila praktično ničesar (Varnostni svet 1993c; Pirjevec 2003, 428).

¹⁷ V decembru 1995 sta bila po napornih pogajanjih oba živa in zdrava izpuščena iz srbskega ujetništva (Kapic 2000, 107).

»Rešitev za mir je bila znana že od 4. aprila 1992. Prišla je štiri leta, dvesto tisoč mrtvih, pol milijona ranjenih in milijon beguncev prepozno.« (Holbrooke 1998, 105; Milharčič 1995)

Kljub izjemno pozitivnim reakcijam na Zahodu ter nezmožnosti srbske protiletalske obrambe da se primerja z Natovimi lovci, pa so 1. septembra 1995 na zahtevo generala Janviera bombardiranje ustavili¹⁸. Uradni razlog je bilo sicer slabo vreme, ki pa na ta dan ni bilo nič slabše kot prejšnje dni. Sočasno s tem se je general Smith odločil, da bo preveril, kakšen učinek so imela bombardiranja Nata na srbske sile. Na pot čez planino Igman je poslal konvoj civilnih vozil. Prvič po treh letih Srbi na vozila niso streljali, čeprav so se peljali le nekaj metrov stran od njihovih položajev. To je nasprotnike nadaljevanja bombardiranja še okrepilo in jim dalo pomembnem argument v zagovarjanju teze, da so napadi tokrat le zalegli. Popoldan tega dne se je general Janvier z generalom Mladićem dogovoril o umiku vsega težkega orožja iz okolice Sarajeva, ponovnem odprtju sarajevskega letališča ter svobodi gibanja za pripadnike OZN na celotnem območju BIH (Pirjevec 2003, 431–432).

Srbi so takoj po dogovoru začeli s ponovnim »umikom« težkega orožja iz okolice Sarajeva, vendar je šlo bolj kot ne zgolj za farso. Kot pravi Pirjevec, so se osredotočili zgolj na premikanje orožja iz ene postojanke na drugo pred televizijskimi kamerami. Vendar pa je zadeva zalegla do te mere, da je celo general Smith podprl prekinitev bombardiranja. Za trenutek se je tako zazdelo, da so Holbrooke in drugi zagovorniki nadaljevanja akcije v izgubljenem položaju. Tudi obupano pismo Izetbegovića Clintonu in Chiracu, v katerem jih je rotill za nadaljevanje akcije, ni imelo pravega učinka. Razmerje sil je spremenilo šele pismo generala Mladića, v katerem je obtoževal mednarodno skupnost za kruto, nacistično bombardiranje, ki ga je označil za vojni zločin ter grozil z divjim maščevanjem nad osebjem OZN-ja v primeru, da se bombardiranje nadaljuje. Pismo je dodobra razburkalo mednarodno skupnost. Ključno prelomnico je predstavljalo dejstvo, da takrat že obtoženi vojni zločinec Mladić obtožuje mednarodno skupnost vojnih zločinov. Pismo je izkoristil Holbrooke, ki je z argumentom, da NATO ne sme postati brezzobi tiger in se pustiti izsiljevati Palam, uspel pritisniti na ključne ljudi in doseči nadaljevanje akcije (Izetbegović 1996, 133; Holbrooke 1998, 131–135; Pirjevec 2003, 433).

5. septembra 1995 popoldan so Natovi lovci začeli z drugo fazo napada na srbske položaje. Tokrat niso bombardirali zgolj ciljev v okolici Sarajeva, pač pa cilje po celotni BIH. Mladić

---

¹⁸ General Janvier je sicer poskušal doseči prekinitev akcije že prvi dan operacije, a ni bil uspešen (Pirjevec 2003, 430).

se je obnašal vedno bolj arogantno in agresivno. Grozil je z vedno novimi povračilnimi ukrepi in odklanjal kakršna koli pogajanja. Zaradi tega je zahod, v želji za psihološkim učinkom, posegel po najmodernejšem orožju iz svojega arzenala, ki je obsegal nevidne lovce F-117, rakete dolgega dometa Harm ter »inteligentne« rakete Tomahawk, ki so se izkazale nekaj let prej v operaciji »Puščavski vihar«. Uspeh operacije je bil izjemen. Med drugim je bilo uničeno tudi glavno komunikacijsko središče Mladićevih enot, s tem pa so presekali tudi komunikacijo med vzhodnim in zahodnim delom Republike Srbske. Sočasno s tem so 12. septembra 1995 združene hrvaške in bosanske sile krenile v veliko ofenzivo na vseh frontah. Proti demoraliziranim srbskim silam so dosegle velike uspehe in uspele iz srbskih rok iztrgati precejšen kos ozemlja. Ker se je vojna sreča prvič po začetku spopadov obrnila in ker so bili pod pritiskom zračnih napadov, so bili Srbi končno pripravljani, da se začnejo resno pogajati (Pirjevec 2003, 433–436).

13. septembra 1995 se je Holbrooke z Miloševićem¹⁹ uspel dogovoriti o premirju okoli Sarajeva. Sporazum je predvideval, da Srbi ustavijo vse ofenzivne operacije v okolici Sarajeva, da v roku sedmih dni umaknejo vso težko orožje iz tega področja ter da za nemoten pretok humanitarne pomoči odprejo dve cesti iz Sarajeva proti Kiseljaku ter sarajevsko letališče. 20. septembra 1995 so Srbi na presenečenje mnogih resnično začeli umikati svoje težko orožje iz hribov okoli Sarajeva, odprli pa so tudi ceste proti Kiseljaku in sarajevsko letališče. Še isti dan je NATO po 3400 napadih²⁰ končal operacijo »Preudarna sila«, vendar pa je možnosti nadaljevanja akcije ob morebitnem nesodelovanju Srbov pustil odprte. Holbrooke pravi, da je naslednji dan, ko je obiskal mesto, na cesti prvič videl gruče ljudi, ki so navdušeno mahali vozilom z ameriškimi oznakami. V svojo knjigo je zapisal, da je bilo obleganje Sarajeva zanj na ta dan zaključeno (Holbrooke 1998, 156–168).

Kljub temu, da so se konec septembra 1995 topniški in ostrostrelski napadi na Sarajevo popolnoma končali, pa je bilo mesto še vedno v srbskem obroču, sarajevska predmestja Grbavica, Ilidža in Vogošča pa še vedno pod kontrolo Srbov. Ti so še naprej oteževali dostop do vode, elektrike in plina v mesto, prebivalci pa so s strahom pogledovali proti mirovni konferenci v Daytonu, saj niso vedeli, ali jim bo prinesla enotno ali po ciprskem zgledu razdeljeno mesto (Kapic 2000, 103–105).

---

¹⁹ Od 30. avgusta dalje je na osnovi tako imenovanega »Patriarhovega dokumenta« bosanske Srbe v pogajanjih z ameriško misijo pod vodstvom Holbrooka zastopal izključno Milošević (Holbrooke 1998, 108–109).

²⁰ Kar tri četrtine vseh napadov so opravili Američani (Pirjevec 2003, 439).

14 SARAJEVO NA DAYTONSKI MIROVNI KONFERENCI

O Daytonski mirovni konferenci, ki je potekala od 1. do 21. novembra 1995, v ameriški letalski bazi blizu Daytona v Ohiu in se je zaključila s podpisom Daytonskega mirovnega sporazuma, bi lahko napisali ogromno, saj je bila za regijo izrednega pomena. Vukadinović pravi, da Daytonski mirovni sporazum pomeni preobrat v jugoslovanski krizi in regiji nasploh. Sporazum je namreč določil nove razmere na območju nekdanje Jugoslavije in postavil temelje za vzpostavitev medsebojnih odnosov med državami, ki so bile vpletene v vojno. Hrvaška, BIH in Zvezna republika Jugoslavija so se s tem sporazumom zavezale, da bodo končale vojno in zgradile mir, spoštovale mednarodno pravo in človekove pravice ter vzpostavile vojaško ravnotežje na dvostranski in večstranski subregionalni ravni (Vukadinović 2002, 40). V tem diplomskem delu se bom na kratko osredotočil zgolj na dele konference, ki so neposredno zadevali Sarajevo.

V skladu s »Patriarhovim dokumentom«, ki smo ga omenili v prejšnjem poglavju, je srbsko stran na konferenci zastopala združena bosanska srbsko-jugoslovanska delegacija, sestavljena iz treh predstavnikov Republike Srbske in treh predstavnikov Zvezne republike Jugoslavije. Republiko Srbsko so zastopali njen podpredsednik Nikola Koljević, predsednik parlamenta Republike Srbske Momčilo Krajišnik in Aleks Buha, minister za zunanje zadeve Republike Srbske²¹. Predstavniki Zvezne republike Jugoslavije pa so bili predsednik republike Črne Gore Momir Bulatović, zunanji minister Jugoslavije Milan Milutinović in vodja delegacije, predsednik Srbije Slobodan Milošević. »Patriarhov dokument« je tudi predvideval, da v primeru neodločenega izida odloči glas vodje delegacije, kar je »de facto« pomenilo, da je odločal zgolj Miloševićev glas. To je bilo za nadaljnji razvoj dogodkov okoli Sarajeva izrednega pomena (Holbrooke 1998, 108; Kapic 2000, 105).

Bosanski Srbi na čelu z Krajišnikom²² so se namreč goreče in brezpogojno zavzemali za razdelitev Sarajeva ter premaknitev sarajevskega letališča, da bi tam na Butmirskem polju lahko zgradili nov srbski center. Milošević je bil glede tega vprašanja mnogo fleksibilnejši. Američani so na konferenci najprej predstavili tako imenovani »D.C. model«. Po tem modelu bi bilo Sarajevo posebna enota, ki bi pripadalo obema entitetama, oblast pa bi se delila po zelo zapletenem sistemu med vse tri narode, s tem da bi bili muslimani povsod v večini. Milošević

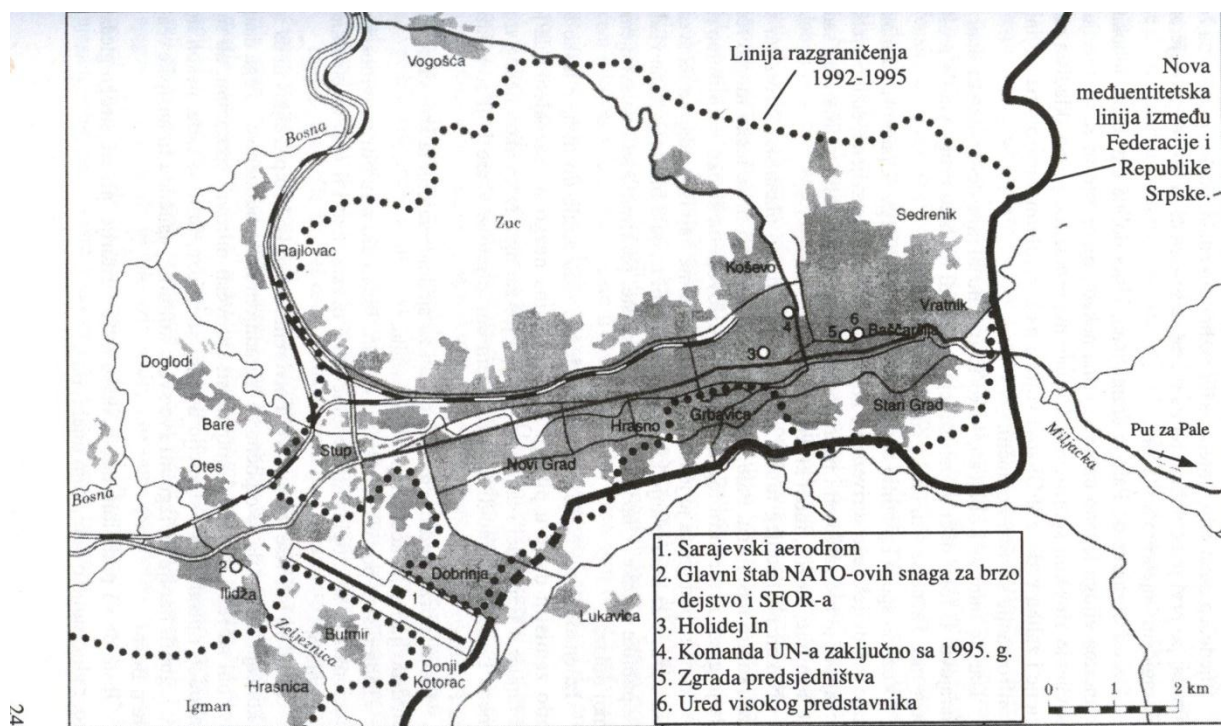
---

²¹ Karadžić in Mladić zaradi obtožb o vojnih zločinih na konferenci nista smela sodelovati.

²² Krajišnik je imel na obrobju Sarajeva, na delu, ki naj bi po vseh predlogih pripadel sarajevski vladi, vikend in nekaj hektarjev zemlje. Tudi v Daytonu je poudarjal, da tega za nobeno ceno ne bo prepustil »muslimanom« (Holbrooke 1998, 257).

je bil za model sicer zainteresiran, vendar pa je zahteval enakost vseh treh narodov, česar pa niso sprejeli Američani. Kasneje so naredili še nekaj podobnih verzij »D.C. modela«, vendar pa z njim nobena stran ni bila zadovoljna do te mere, da bi model potrdila. Zdelo se je, da so sprte strani pri vprašanju Sarajeva na popolnoma nasprotnih bregovih. Potem pa je 18. novembra 1995, ko se je konferenca že počasi končevala, Milošević poskrbel za zanimiv preobrat. Z argumentom da je »D.C. model« preveč zakompliciran, da bi se mogel izvajati v praksi, je predlagal, da se Sarajevo skoraj v celoti preda sarajevski vladi, Republika Srbska pa ohrani oblast zgolj v predmestju Grbavica. Bosanska delegacija se s tem ni strinjala, saj se naselje Grbavica »zajeda« močno v sam center mesta, konča pa zgolj streljaj od zgradbe Skupščine. V pogajanjih naslednjega dne je Milošević popustil tudi glede Grbavice. Na veliko presenečenje vseh je bilo vprašanje Sarajeva končno rešeno. Sarajevo bo po končani konferenci enotno, Srbi pa se bodo umaknili tudi iz predmestij, ki so jih nadzorovali celotno vojno (Holbrooke 1998, 245, 249–251, 256–257, 260, 291–292, 298).

Slika 14.1: Reintegracija Sarajeva po Daytonskem sporazumu

Vir: Bildt (1998, 245).

Razlogi, zakaj je Milošević nenadoma tako popustil, še danes niso povsem jasni. Holbrooke pravi, da je s tem najverjetneje želel oslabiti srbsko vodstvo na Palah, s katerim že dalj časa ni bil v najboljših odnosih. Z enotnim Sarajevom naj bi želel okrepiti pomen Sarajeva v vzhodnem delu države in s tem omogočiti vzpostavitev novega srbskega centra moči v Banja

Luki na zahodu. Pirjevec pa ob tem navaja tudi pomen mednarodnih gospodarskih sankcij, ki so konec leta 1995 že dodobra načenjale srbsko ekonomijo, zato je bilo Miloševiću v interesu da pogajanju v Daytonu zaključi čimprej in s tem doseže ukinitvev sankcij in ponoven zagon ekonomije (Holbrooke 1998, 293, Pirjevec 2003, 452).

15 ZDRUŽITEV SARAJEVA PO DAYTONU IN URADNI KONEC OBLEGANJA

20. decembra 1995 so v skladu z »Daytonskim sporazumom« mednarodne sile UNPROFOR-ja zamenjale težje in bolj oborožene sile IFOR-ja pod poveljstvom Nata. Njihov najpomembnejši cilj v prvih mesecih mandata je bil prav gotovo nadzor nad ponovno združitvijo Sarajeva. Pri tem vprašanju je bilo namreč moč pričakovati številne težave. Bosanski Srbi, ki jih je Milošević v Daytonu dobesedno ignoriral, se nikakor niso mogli pomiriti z idejo združenega Sarajeva. Karadžić je celo grozil, da bo Sarajevo krvavelo še desetletja, če se te odredbe v sporazumu ne spremenijo (Bildt 1998, 242–243; Holbrooke 1998, 318).

Največji problem združitve je vsekakor predstavljalo dejstvo, da je na območjih Sarajeva, ki bi po Daytonu pripadli Federaciji, živelo približno 100.000 Srbov. Paljanski Srbi so že januarja 1996²³ začeli z masovno kampanjo, s katero so pozivali sarajevske Srbe, naj zapustijo svoje domove in ob odhodu zažgejo in uničijo tudi vse svoje imetje. Pa radiu so celo objavljali navodila za najučinkovitejše podtikanje ognja. Sarajevski Srbi so bili v strahu in negotovosti. Na eni strani so bili izpostavljeni pritisku in grožnjam s srbske strani ter strahu in negotovosti, kaj se bo zgodilo, ko bodo ta področja spet prešla pod kontrolo sarajevske vlade. Napetost so še zviševali posamezni incidenti. 9. januarja 1996 je granata, izstreljena iz srbskih položajev, zadela mestni tramvaj in ubila enega človeka, še 19 pa jih je ranila. (Bildt 1998, 263–264; The New York Times).

Po uradnih podatkih sarajevskih oblasti se je obleganje Sarajeva končalo 29. februarja 1996, ko je vladna policija skupaj s silami IFOR-ja za civilni promet odprla ceste proti Visokem, Tuzli in Zenici. Reintegracija zasedenih sarajevskih predmestij pa se je zaradi zapletov zgodila šele v drugi polovici marca 1996. To je bila prva prava preizkušnja in tudi prvi poraz sil IFOR-ja v BIH. Grbavica in Ilidža sta ob reintegraciji goreli. Oborožene bande, financirane

---

²³ Integracija zasedenih ozemelj v Sarajevu je bila predvidena za konec februarja 1996 (Kapic 2000, 110).

s strani Pal, so krožile po naseljih in terorizirale vse Srbe, ki niso imeli namena oditi. Vse to je IFOR le mirno opazoval, čeprav se je to dogajalo dobesedno pred njihovi očmi. Vladne gasilce, ki so prišli gasiti požare, so srbske bande napadle celo z orožjem, IFOR pa jih kljub njihovi prošnji ni zaščitil. Zaradi nasilja, pritiskov in nedejavnosti IFOR je relativno malo Srbov ostalo v teh predmestjih po njihovi ponovni priključitvi Sarajevu. Mednarodna skupnost je končala obleganje Sarajeva tako, kot ga je začela. S pasivnim opazovanjem srbske agresije, kljub temu da so obakrat imeli mandat, da bi jo zaustavili (Donia 2006, 270; Oslobođenje, 5. 4. 2012).

16 ZAKLJUČEK

Ko se je obleganje Sarajeva naposled zaključilo, je v zgodovini predstavljalo najdaljše obleganje kakega mesta vseh časov. Še celo daljše od nemškega obleganja Leningrada med drugo svetovno vojno. Gotovo na samo dolžino in naravo obleganja ni vplivala zgolj mednarodna skupnost, prav gotovo pa je bila eden od ključnih faktorjev.

S skoraj popolno neaktivnostjo v ključnih majskih borbah leta 1992 je dala agresorskim Srbom jasen znak, da se bo držala ob strani. K temu je prav gotovo pripomogla tudi prva ponesrečena akcija UNPROFOR-ja pri izmenjavi Izetbegovića in Kukanjca. Kljub temu pa je še vedno obstajalo upanje za njeno intervencijo, saj so se ob zategovanju srbskega obroča okoli mesta razmere v njem drastično poslabšale. Mednarodna skupnost si verjetno ne bi dovolila, da pred njenimi očmi brez njenega posredovanja izstradajo evropsko prestolnico. Ko so konec junija 1992 sile UNPROFOR-ja prevzele nadzor nad sarajevskim letališčem in vzpostavile zračni most, se je možnost resne intervencije drastično zmanjšala. Mednarodna skupnost je krizo v BIH spremenila v humanitarni problem. OZN se je s svojimi organizacijami osredotočil na dobavo in razdeljevanje humanitarne pomoči, politični in vojaški vidik krize pa je popolnoma zanemaril. Ljudem, ki so potrebovali orožje, so dobavljali moko in paradižnike, ob tem pa z »nespretnimi« potezami velikokrat poskrbeli, da je zaupanje bosanskega ljudstva in vodstva v njih vseskozi plahnelo, o čemer priča dogovor o letališču, po katerem so napadalcem odstopili dobršen del pomoči ali pa umor podpredsednika sarajevske vlade Turajlića v vozilu UNPROFOR-ja.

Tudi resolucija VS OZN 824, ki je Sarajevo razglasila za »zaščiteni območje« OZN-ja, ni prinesla aktivnejše politike mednarodne skupnosti. Bombe so še vedno vsakodnevno padale po mestu, ostrostrelci pa kosili med civilnim prebivalstvom. Zgolj modra zastava OZN-ja žal pri gospodarjih vojne ne pomeni nič. Šele napad na sarajevsko tržnico, v katerem je umrlo več kot 60 ljudi, je prinesel spremembo v politiki mednarodne skupnosti do Sarajeva. Vendar pa ne toliko zaradi napada samega kot pa zaradi dejstva, da je bil napad posnet, krvavi posnetki napada pa takoj na televizijskih sprejemnikih po vsem svetu. Mislim, da je šele ostra reakcija javnosti, ki je sledila, dobesedno prisilila svetovne voditelje v bolj aktivno politiko do Sarajeva. Ultimatum Srbom o umiku težkega orožja okoli Sarajeva je bil vsekakor prvi korak v tej smeri. Ampak je deloval zgolj kratek čas. Mednarodni skupnosti je primanjkovalo odločnosti in to so Srbi znali hitro izkoristiti.

Ob nenehnih srbskih provokacijah je bil NATO sicer večkrat pripravljen tudi oboroženo posredovati, vendar soglasja mednarodne skupnosti ni bilo. To priča o zmedu in neorganiziranosti, ki je vladala med organizacijami, ustanovljenimi, da bi med seboj sodelovale in skrbele za mednarodni mir in varnost. Ko je drugi masaker na tržnici Markale konec avgusta 1995 po številnih provokacijah in ponižanju mednarodne skupnosti končno prelil kapljo čez rob, je reakcija mednarodne skupnosti pokazala vso zmedo in nezaupanje med glavnimi akterji mednarodne politike. Operacija »Preudarna sila«, ki je na koncu vendarle zlomila srbsko blokado, je bila začeta brez vednosti nekaterih ključnih akterjev ter na podlagi več kot dve leti stare resolucije VS OZN. Tudi nove mednarodne sile, IFOR, ki so na podlagi Daytonskega mirovnega sporazuma v decembru 1995 zamenjale UNPROFOR, so že med prvo nalogo ponovile napako svojih predhodnikov. Med reintegracijo sarajevskih naselij so zgolj mirno in nemo opazovale, kako srbske bande terorizirajo civilno prebivalstvo in uničujejo tujo lastnino. Kot da se mednarodna skupnost iz preteklih napak ni naučila prav nič. Na tem mestu lahko potegnemo tudi vzporednice z aktualnimi dogodki, ko že dobro leto krvavi Sirija. Iz vseh strani prihajajo obtožbe o vojnih zločinih in zločinih proti človeštvu. Vendar pa mednarodna skupnost še vedno vztraja zgolj pri diplomatskih obsodbah in napotitvi nekaj deset vojaških opazovalcev v Sirijo. Kake resne akcije, ki bi končala agonijo civilnega prebivalstva, pa tudi tu ni na vidiku.

Prvi del svoje hipoteze tako lahko na podlagi analize v celoti potrdim. Mednarodna skupnost je na obleganje Sarajeva reagirala medlo, neučinkovito, neorganizirano in prepozno, velikokrat pa tudi premalo odločno. Drugi del hipoteze je veliko težje potrditi. Trditev, da je angažma mednarodne skupnosti obleganje še podaljšal, je zelo sporna. Po opravljeni analizi sem mnenja, da je prav aktivnost mednarodne skupnosti v Sarajevu mesto spravila na svetovni dnevnopolitični zemljevid. Tako je bilo Sarajevo na nek način stalno »pod nadzorom« mednarodne skupnosti, ki je deloval zgolj toliko, da se je ohranjal »status quo«. In prav to ohranjanje »statusa quo« je pripeljalo do tega, da je sarajevsko obleganje postalo najdaljše v zgodovini. Ta »status quo« je obleganje prav gotovo podaljševal, vendar pa je mesto hkrati tudi ohranjal pri življenju. Popolnoma brez aktivnosti mednarodne skupnosti bi Sarajevo prav gotovo doživelo veliko bolj črn scenarij. Drži pa tudi dejstvo, da je do odločne akcije mednarodne skupnosti, ki je naposled vendarle končala obleganje, pripeljal šele niz nespametnih srbskih potez in njihovih prikazovanj na televizijskih postajah ter odločnost in ključbovalnost nekaterih svetovnih voditeljev in poveljnikov na terenu, ne pa neka splošna politika mednarodne skupnosti. Tako drugi del hipoteze ne morem potrditi, saj zadostnih

dokazov za to, da je aktivnost mednarodne skupnosti podaljševala obleganje mesta, nisem pridobil, pa tudi pogledi prebivalstva na njeno tedanjo vlogo so zelo različni, tako da iz njih nekih splošnih zaključkov ne morem potegniti.

17 LITERATURA

1. Andreas, Peter. 2009. *Modre čelade in črni trg; umetnost preživetja v obleganem Sarajevu*. Mengeš: Ciceron.
2. Annan, Kofi. 1999. *The Meaning of the International Community*. Dostopno prek: <http://www.aquaac.org/dl/99nl4art3.html> (8. september 2012).
3. Begić, Kasim. 1997. *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma*. Sarajevo: Bosanska knjiga.
4. Benko, Vlado. 1987. *Mednarodni odnosi*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
5. --- 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
6. --- 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
7. Bildt, Carl. 1998. *Misija mir*. Sarajevo: Zid.
8. Bojić, Mehmedalija. 2001. *Historija Bosne i Bošnjaka, (VI-XX vijek)*. Sarajevo: Šahinpašić.
9. Božinović, Vedrana. 2008. Prekid zračnog mosta bio bi katastrofalan. *Dani: Sjećas li se Sarajeva* (Specijalno izdavanje): 84–86.
10. Delić, Rasim. 2001. *Čast je braniti Bosnu*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
11. *Dani*. 2001. Povratak u budućnost (215). Dostopno prek <http://www.bhdani.com/arhiva/215/t21511.shtml> (8. september 2012).
12. Divjak, Jovan. 2012a. Intervju z avtorjem. Sarajevo, 4. julij.
13. --- 2012b. Dan kada je spašeno Sarajevo. *Oslobođenje*, 6–7 (30. april).
14. Domazet Lošo, Davor. 2002. *Hrvatska i veliko ratište: međunarodne igre na prostoru zvanom bivša Jugoslavija*. Zagreb: Udruga Sv. Jurja.
15. Donia, Robert. 2006. *Sarajevo: Biografija grada*. Sarajevo: Institut za istoriju.

16. *Glas Srpske*. 2009. Godišnjica ubistva srpskog svata na Baščaršiji, 1. marec. Dostopno prek: http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/Godisnjica-ubistva-srpskog-svata-na-Bascarsiji/lat/18496.html (8. september 2012).
17. Global Security. 2011. *Operation Provide Promise*. Dostopno prek: http://www.globalsecurity.org/military/ops/provide_promise.htm (8. september 2012).
18. Hadžifejzović, Senad. 2002. *Rat u živo: ratni televizijski dnevnik / War: live on air, war-time TV news*. Sarajevo: S. Hadžifejzović.
19. Holbrooke, Richard. 1998. *Završiti rat*. Sarajevo: Šahinpašić.
20. Izetbegović, Alija. 1996. *Govori, pisma, intervjuji*. Sarajevo: Šahinpašić.
21. Kapic, Suada. 2000. *The siege of Sarajevo: 1992-1996*. Sarajevo: Fama.
22. Maass, Peter. 1996. *Ljubi bližnjega svoga, priča o ratu*. Sarajevo: Međunarodni teatarski filmski festival MESS.
23. *Macmillian Dictionary*. Dostopno prek: <http://www.macmillandictionary.com/> (8. september 2012).
24. Malcolm, Noel. 2011. *Bosna: Kratka povijest*. Sarajevo: Buybook.
25. Milharčić Hladnik, Ervin. 1995. *Delo*, 21–22 (31. avgust).
26. *Oslobođenje*. 2012. Hronologija opsade, 29–33 (5. april).
27. Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
28. Ramet, Sabrina Petra. 2002. *Balkan babel: the disintegration of Yugoslavia from the death of Tito to the fall of Milošević*. Oxford: Westview.
29. Rujanac, Zijad. 2003. *Opsjednuti grad Sarajevo*. Sarajevo: Bosanski kulturni centar.
30. Silber, Laura in Allan Little. 1996. *Smrt Jugoslavije*. Ljubljana: Co Libri.
31. Simms, Brendan. 2003. *Najsramniji trenutak: Britanija in uništavanje Bosne*. Sarajevo: Buybook.
32. Srdić, Milutin, ur. 1975. *Politička enciklopedija*. Beograd: Savremena administracija.

33. Squitieri, Tom. 1996. History's longest airlift ends with delivery to Sarajevo. *USA Today*, 14. februar. Dostopno prek: <http://www.usatoday.com/news/index/bosnia/jan96/nbos069.htm> (9. september 2012).
34. *The New York Times*. 1996. Sarajevo Grenade Leaves One Dead And 19 Wounded, 10. januar. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1996/01/10/world/sarajevo-grenade-leaves-one-dead-and-19-wounded.html> (9. september 2012).
35. Varnostni svet. 1992a. *Resolucija 758*, S/RES/758/1992. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/17/IMG/NR001117.pdf?OpenElement> (9. september 2012).
36. --- 1992b. *Resolucija 761*, S/RES/761/1992. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/20/IMG/NR001120.pdf?OpenElement> (9. september 2012).
37. --- 1992c. *Resolucija 776*, S/RES/776/1992. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/438/40/IMG/N9243840.pdf?OpenElement> (9. september 2012).
38. --- 1993a. *Resolucija 819*, S/RES/819/1993. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/221/90/IMG/N9322190.pdf?OpenElement> (9. september 2012).
39. --- 1993b. *Resolucija 824*, S/RES/824/1993. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/262/07/IMG/N9326207.pdf?OpenElement> (9. september 2012).
40. --- 1993c. *Resolucija 836*, S/RES/836/1993. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/330/21/IMG/N9333021.pdf?OpenElement> (9. september 2012).
41. --- 1995. *Resolucija 998*, S/RES/998/1995. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/179/34/PDF/N9517934.pdf?OpenElement> (9. september 2012).
42. Vukadinović, Radovan. 2002. *Varnost v jugovzhodni Evropi*. Ljubljana: FDV.